

ค
737.3
ส 814 จล

เขินขบดัวง

โดย
พลอากาศตรี สดับ ธีระบุตร

พิมพ์เพื่อพระอนุชากรมการในทางศาสนาพิเศษ

นาง สดามัย ธีระบุตร

ณ เมรุวัดธาตุทอง พระโขนง

๔ กันยายน ๒๕๑๕

၂၄၈၈၈၈၈၈

708

พณธรมัตถ์ สอน ส.ม.ท.

หอสมุดแห่งชาติ
พ.ย. ๒๕๑
กรมศิลปากร

พลโท/ผอ.มณฑลทหารบกที่ ๑

ਅੰਕ ਨੰ: ੧੯੪ ੨੯:੪੦੯

10/10/2020

4 ЛНВ/ВН 2015

เรื่อง พจนานุกรม

เลขหมู่ ๕๖๔.๖
๗๘๑.๖

เลขทะเบียน พ.๖๑๓๖๖

ประวัติ

นางละม้าย
ธีระบุตร

เกิดเมื่อวันที่ ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๒๗ ตรงกับวันอาทิตย์ เดือน ๔
แรม ๑ ค่ำ ปีมอก ณ บ้านริมน้ำ ท่าช้างวังหลวง อำเภอพระนคร เป็น
บุตรคนที่สองของนายชวนและนางเลื่อน (ละวะเปราะยะ)* ช่วงประภัสร์
มพนอง ดังนี้

* ละวะ = ละว้า, เป่า = เผ่า, ระยะ = ราช

(๒)

๑. บุณสมานนทีสวัสดิ์ (หลุย ช่วงประสิทธิ์) (ถึงแก่กรรม)

๒. นางละม้าย ธีระบุตร

๓. คุณหญิงสงุ่น ราชวัลลภานุสิษฐ์

เมื่อเยาว์วัยได้ศึกษาเล่าเรียนจนอ่านออกเขียนได้ จึงสมรสกับ

นายเชียร ธีระบุตร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๑ มีบุตรธิดา คือ

๑ นายสนิท ธีระบุตร

๒. ด.ช. สุวรรณ ธีระบุตร (ถึงแก่กรรม)

๓. น.ส. ระเมียร ธีระบุตร (ถึงแก่กรรม)

๔. นางสาวจวน บุณสงคราม

๕. พลอากาศตรี สดับ ธีระบุตร

๖. ด.ญ. แดง ธีระบุตร (ถึงแก่กรรม)

๗. ด.ช. เทียมพันธุ์ ธีระบุตร (ถึงแก่กรรม)

๘. พันโท ทนพงศ์ ธีระบุตร

นางละม้าย ธีระบุตร มีสุขภาพแข็งแรง ไม่เคยเจ็บป่วยร้ายแรง

ตลอดอายุขัย ครั้นถึงเมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๑ บ่นว่าไม่ค่อย

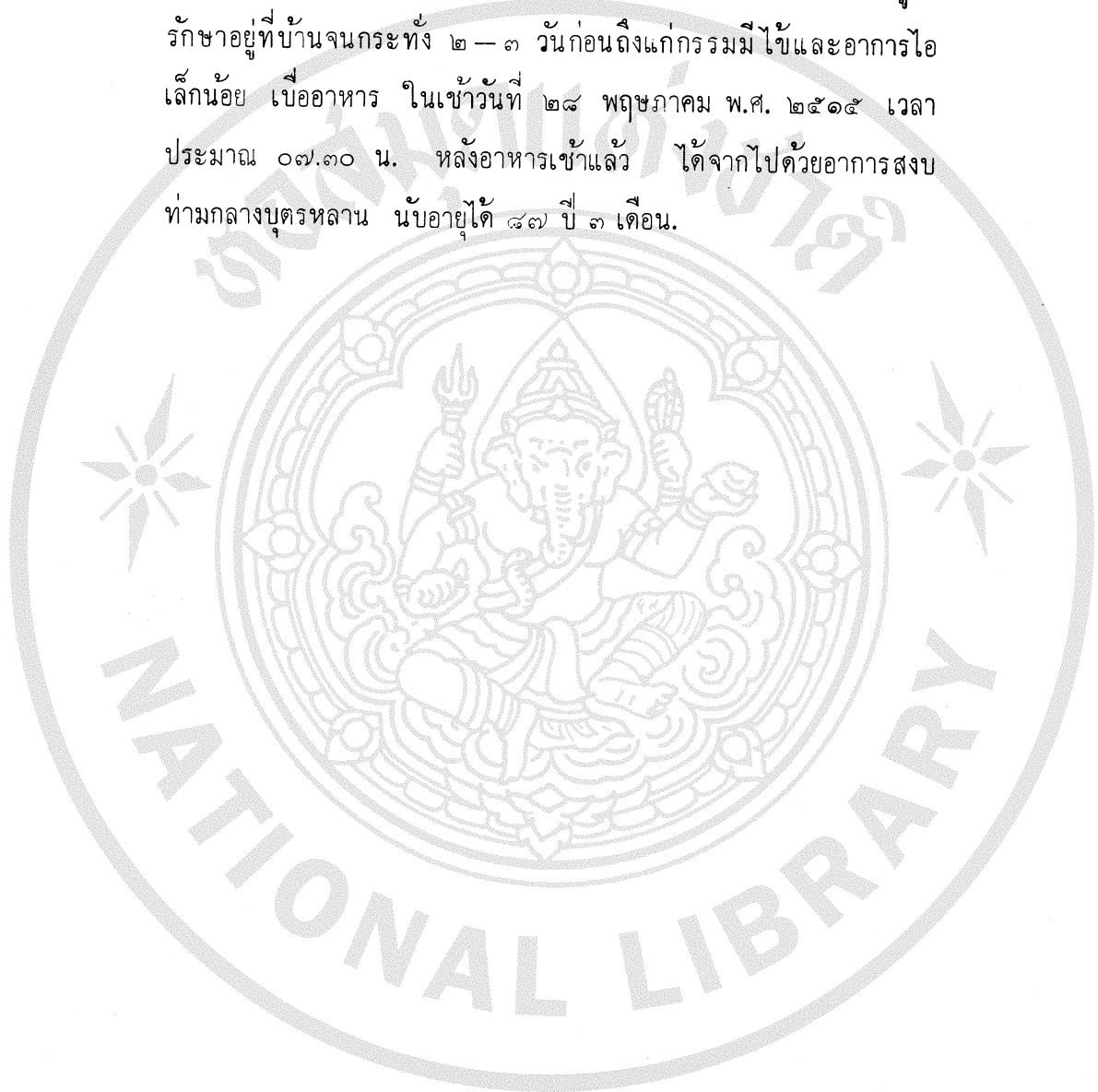
สบายจึงพักผ่อน ความดันเลือดขึ้นสูงกว่าธรรมดาไม่มาก ไม่มีอาการ

ปวดศีรษะ แต่อ่อนเพลีย พุดจาได้เช่นปกติทุกอย่าง และต่อมาแสดง

อาการหลอดเลือดในสมองอุดตัน โดยเป็นอัมพาตซีกซ้าย เคลื่อนไหว

(๓)

แขนขาซ้ายไม่ได้ ตั้งแต่นั้นมาก็มักมีไข้ออกไป ณ ที่ใด คงรับการดูแล
รักษาอยู่ที่บ้านจนกระทั่ง ๒-๓ วันก่อนถึงแก่กรรมมีไข้และอาการไอ
เล็กน้อย เบื่ออาหาร ในเช้าวันที่ ๒๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๕ เวลา
ประมาณ ๐๗.๓๐ น. หลังอาหารเช้าแล้ว ได้จากไปด้วยอาการสงบ
ท่ามกลางบุตรหลาน นับอายุได้ ๘๗ ปี ๓ เดือน.

แต่ – คุณแม่ – ทเคารพ

วันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๑ ผมยังจำได้ว่าเป็นวันที่บรรดาลูกหลานของคุณแม่ ต่างพากันตกอกตกใจวิ่งว้ายไปตาม ๆ กัน เพราะคุณแม่อยู่ดี ๆ ก็บ่นว่าอ่อนเพลีย อาจเนื่องจากความดันโลหิตสูง แล้วลุกขึ้นเดินเหินไปไหนมาไหนไม่ได้อีกเลย ในที่สุดก็กลายเป็นอัมพาต เคลื่อนไหวอวัยวะไม่ได้ไปสักหนึ่ง ต้องนอนแช่อยู่กับที่จนจบอายุขัย เป็นเวลานานถึง ๓ ปี ๑๐ เดือนกับ ๑๖ วัน นอกจากผู้ปฏิบัติวัฏฐากจะช่วยพยุงให้นั่งหรือเปลี่ยนอริยาบถ ขำระล้างร่างกายตามควรแก่เวลาเท่านั้น ในตอนแรก ๆ บรรดาลูก – หลานที่เป็นแพทย์ต่างก็ช่วยกันรักษาพยาบาล ฉีดหยูก ฉีดยาตามแผนใหม่กันเป็นการใหญ่ เพราะหวังว่าถ้าทำการรักษาเสียแรก ๆ เป็น พอจะมีทางบรรเทาหรือค่อยยังชั่วได้ แต่แล้วอาการกลับตอยาหาทุเลาลงไม่ มีแต่ทรงกับค่อย ๆ ทรุดลงเรื่อย พอเวลาล่วงเลยมาประมาณ ๗ – ๘ เดือนให้หลัง ลูกหลานต่างก็ท้ออาลัย และลงความเห็นกันว่าเห็นจะไม่มีทางเยียวยารักษาให้หายได้เสียแล้ว คงช่วยกันรักษาพยาบาลไปตามอาการตลอดมา ร่างกายคุณแม่ก็ซูบผอมลงทีละน้อย ๆ เพราะไม่ได้เคลื่อนไหวออกกำลังบ้างเลย ในระหว่างระยะ ๒ ปีหลังนี้ ผมผ่านวัดธาตุทองครั้งไร ให้บังเกิดความรู้สึกสะอึกและเหียวห่อใจอย่างบอกไม่ถูก ยิ่งวันไหน บังเอิญไปประจวบ กับมี ผู้คนแต่งกายไว้ทุกข์เดินพลุกพล่านในบริเวณหน้าวัดด้วยแล้ว วันนั้นยังทำให้จิตใจของผมเพิ่มความหดหู่ยิ่งขึ้น

(๖)

กว่าปกติ เกิดความรู้สึกขื่นมาทันทีว่า มีวันใดก็วันหนึ่งซึ่งไม่ช้านักผมก็จะ
ต้องอยู่ในสภาวะเช่นเขาเหล่าทุกขทั้งหลายนั้นบ้าง โดยที่อาการป่วยของ
คุณแม่ไม่มีหวังหาย ร่างกายมีแต่ผ่ายผอมทรุดโทรมลงทุกขณะ เป็นของ
แน่นอนว่าวันหนึ่งท่านจะต้องจากและทิ้งความอาลัยไว้ให้แก่ลูกหลาน แล้ว
ก็ต้องพากันมากระทำพิธีการศพท่าน ณ วัดนี้ แต่ในใจอีกซีกหนึ่งก็
ภาวนาขอให้เนิ่นนานไปเถิด จะได้เห็นหน้าท่านนาน ๆ หน่อย และใน
ที่สุดก็เป็นความจริงพอวันที่ ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๑๕ เวลาประมาณ
๗.๐๐ น. เศษ ผมได้รับโทรศัพท์จากน้องสาวว่า อาการของคุณแม่
เพียบหนักให้ผมรีบไปเยี่ยมและเคารพเสียโดยด่วน มิฉะนั้นจะไม่ได้เห็นใจ
ผมตกใจรีบไป แต่ที่ไหนได้ คุณแม่สิ้นใจเมื่อเวลาประมาณ ๗.๓๐ น.
ก่อนที่ผมไปถึงไม่กี่นาที และก็พบบรรดาน้อง ๆ และหลาน ๆ ชุมนุมกัน
อยู่พร้อมหน้า และอยู่ในอาการที่กำลังเศร้าสลดตามกัน

โดยปกติคุณแม่เป็นผู้ที่มีร่างกายแข็งแรง มีสุขภาพสมบูรณ์ตลอด
เรื่อยมาตั้งแต่ยังสาวจนอายุย่างเข้าวัยชรา (ราว ๗๐ ปีเศษ) ผมในฐานะ
เป็นบุตรคนโต ไม่เคยเห็นคุณแม่ป่วยถึงกับล้มหมอนนอนเสื่อเลย ถ้าจะพูด
ถึงคุณความดีที่คุณแม่มีต่อบรรดาลูก ๆ นั้นสุดจะพรรณาได้ นอกจากท่าน
ประพฤติปฏิบัติเพื่อประโยชน์แก่บุตร — ธิดาเยี่ยงมารดาที่ดีทั้งหลายแล้ว
ยังมีนิสัยใจคอรักใคร่ลูกหลานเป็นชีวิตจิตใจ คอยเฝ้าเอาใจใส่อบรมซึ่ง
เจตนาหวังจะให้ได้ดีทั่วทุกคน สำหรับการศึกษาเล่าเรียนก็ส่งลูก ๆ ทุกคน
ให้เข้าศึกษาในโรงเรียนชั้นดี ตั้งแต่เยาว์วัยโดยไม่ย่อต่อการใช้จ่าย
บรรดาลูก ๆ ของคุณแม่ก็ได้ตีสมความปรารถนาคุณแม่ทั่วทุกคน บัดนี้

(๗)

ก็เป็นผู้เป็นฝ่ายมีตำแหน่งในวงราชการใหญ่โตพอสมควร และมีฐานะ
ความเป็นอยู่ในชั้นพอสมควร ไปด้วยกัน การเอาใจใส่รักใคร่ของคุณแม่
กันไปถึงชั้นหลาน ๆ ยังคงเป็นห่วงประคับประคองเลี้ยงดูอยู่ตลอดอายุท่าน

พออายุย่างเข้า ๘๐ ปีเศษ คุณแม่มีอาการบั้นปลายไม่มีใครสะดวก
อยู่พักหนึ่ง ด้วยการรักษาพยาบาลของนายแพทย์ พลอากาศตรี สดับ
ธีระบุตร ซึ่งเป็นผู้ พยายามเยียวยาจนทุเลาแล้วหายเป็นปกติ ต่อมา
อีก ๒-๓ ปี จึงเป็นโรคความดันโลหิตสูงเล็กน้อย มีอาการไม่หนักหนา
อะไร จนมาเมื่อวันที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๑๑ จึงได้เกิดอาการอ่อนเพลีย
และเป็นโรคอัมพาตคงนอนไขว่อยู่กับที่จนสิ้นลมไปด้วยอาการสงบ รวมอายุ
ได้ ๘๗ ปี ๒ เดือนกับ ๒๗ วัน

ด้วยเดชคุณพระศรีรัตนตรัยและอานุภาพแห่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย
จงลดบันดาลให้วิญญาณของคุณแม่ไปสู่สุคติในสัมปรายภพเถิด

นายสนิท ธีระบุตร

๑๐ กรกฎาคม ๒๕๑๔

คำนำ

ในบรรดาเงินตราทั่วโลก ดูเหมือน เงินพดด้วง ของไทย แปลก
น่าสนใจ และน่าศึกษามาก ด้วยเหตุที่เป็นเงินตราชนิดไม่ซ้ำแบบใคร
ผลิตด้วยมือ รูปลักษณะกระทัดรัด ทนทาน มีค่าในตัวเอง เพราะทำด้วย
เงินแท้ ทองคำแท้ มีน้ำหนักเป็นมาตรฐาน ใช้เป็นน้ำหนักชั่งสิ่งของ
ก็ได้ ไทยคิดเอง ผลิตเอง และใช้กันมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยจนถึง
รัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ นับเป็นเวลากว่า ๖๐๐ ปี และเพิ่ง
เลิกใช้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๑ นี้เอง หากไม่มีผู้ใดรวบรวมบันทึกเรื่องราว
ของเงินพดด้วงไว้เป็นหลักฐาน นานไปภายหน้าเงินพดด้วงก็จะ
หมดไป และคงมีผู้รู้เรื่องน้อยลงไปทุกที ด้วยเหตุผลดังกล่าวทำให้
ข้าพเจ้าสนใจทำการรวบรวมสะสมเงินพดด้วงชนิดต่าง ๆ ไว้ และอ่าน
เอกสารเกี่ยวกับเรื่องนี้ เช่น หนังสือกระษาปณ์ไทย ของคุณเฉลิม
ยงบุญเกิด หนังสือสยามประเภทของ ก.ศ.ร. กุหลาบ The Coinage of
Siam ของ Mr. Reginald le May และเรื่อง Studies of Old Siamese
Coins ของสยามสมาคม ฯ เป็นต้น

ในงานฉาบนิทรรศน์ นางละม้าย ธีระบุตร มารดาข้าพเจ้า
ในวันที่ ๔ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๕ ณ เมรุวัดธาตุทอง พระโขนง
นครหลวง ฯ จึงคิดว่า เรื่อง เงินพดด้วง น่าจะมีประโยชน์ และ
ควรพิมพ์แจกเป็นบรรณาการแก่ผู้ที่มาในงาน จึงได้ลงมือเขียนอย่าง

(๑๐)

เร่รับ และด้วยความร่วมมือสนับสนุนจากผู้เกี่ยวข้อง เช่น คุณเชอ สาริมา
อธิบดีกรมศิลปากร ตลอดจนเจ้าหน้าที่อนุญาตและช่วยเหลือในการ
ถ่ายภาพเงินพดด้วงรวมทั้งอุปกรณ์ในการผลิต คุณชัย สิริสิงห์ ผู้มีความรู้
และสะสมเงินพดด้วงชนิดต่าง ๆ มาเป็นเวลานาน ได้ให้คำแนะนำ และให้
ถ่ายภาพเงินพดด้วงสมัยต่าง ๆ มาประกอบเรื่อง รวมทั้งผู้คนที่ได้กล่าว
นามอีกหลายท่าน จึงขอขอบคุณไว้ในโอกาสนี้

แม้ว่า เงินพดด้วงจำนวนมากได้ถูกหลอมและสูญหาย จมดินจมน้ำ
ไป ที่เหลือขณะนี้อยู่ในครอบครองของผู้สะสมจริง ๆ และผู้ที่เก็บไว้เฉย ๆ
ข้าพเจ้าเชื่อว่าผู้ที่มีเงินพดด้วงอยู่ในครอบครองทุกคนและผู้สนใจคงอยาก
ทราบว่า เงินพดด้วงนั้น มีความเป็นมาอย่างไร มีกี่ขนาด มีตราอะไร
ผลิตในสมัยใด รัชกาลใด และจากหนังสือ คงจะเป็นแนวทางให้เกิด
ความเข้าใจขึ้นบ้าง

ข้าพเจ้าตระหนักดีว่า การกล่าวหรือเขียนเรื่องราวก่อนผู้เขียน
เกิด ย่อมมีผิดพลาดไม่มากนักเลย แม้แต่เกิดแล้ว เห็นแล้ว รู้แล้ว ก็ยัง
หลงลืมผิดพลาดได้ เพื่อให้เรื่องเงินพดด้วงผิดพลาดน้อยที่สุด ข้าพเจ้า
ได้พยายามหาหลักฐานเท่าที่หาได้ขณะนั้นมาประกอบเพื่อยืนยัน และเมื่อ
หาไม่ได้หรือได้แต่ไม่ชัดเจนก็ใช้ความสังเกตและเหตุผลแวดล้อมประกอบ
อย่างที่ควรจะเป็น แต่ก็คงมีความผิดพลาดคลาดเคลื่อนจากความจริงบ้าง
หรือไม่ตรงกับความคิดเห็นของผู้คนบ้าง ก็ขอได้โปรดให้อภัย ข้าพเจ้า
ถือว่า ความคิดเห็นของแต่ละคนอาจเหมือนกันและอาจแตกต่างกันชนิด

(๑๑)

ตรงข้ามก็ได้ จึงขอให้ท่านผู้อ่านพิจารณาตัดสินว่าควรเชื่อฝ่ายใด หรือ
ไม่เชื่อทั้งสองฝ่าย เพราะการเชื่อเป็นสิทธิของผู้อ่านเสมอ

ความมุ่งหมาย สำคัญในการเขียนเรื่องนี้ เพื่อกระตุ้น และ
ส่งเสริมให้ชาวไทย มีความภาคภูมิใจและทราบเรื่องราวเกี่ยวกับเงิน
พดด้วงอันมีค่าทางประวัติศาสตร์ของเรา ซึ่งบรรพบุรุษได้สร้างไว้ให้
และขอชักชวนให้ช่วยกันเก็บรักษาเงินพดด้วงทุกอันไว้ให้บุตรหลาน
แทนที่จะนำไปทำลาย หลอม หรือเปลี่ยนสภาพเป็นอย่างอื่น

ประโยชน์และความดีของหนังสือเรื่อง เงินพดด้วง นาม
ขอมุทิตะแต่มาธาทิเคารพกรียงของข้าพเจ้า นางละม้าย ธีระบุตร
ผู้ล่วงลับไปแล้ว และขอให้ดวงวิญญาณของท่านประสบแต่อิฏฐิคุณมณูผล
เสวยสุขสมบัติบรรลุสุคติในสัมปรายภพ เทอญ.

พล.อ.ต.

วิน ธีระบุตร

๑๘ กรกฎาคม ๒๕๑๔

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ก
กำเนิดเงินพดด้วง	๑
ชื่อเงินพดด้วง	๗
ผู้ผลิตเงินพดด้วง	๙
รูปลักษณะเงินพดด้วง	๑๑
๑. รูปร่างเงินพดด้วง	๑๑
๒. โลหะที่ใช้ผลิตเงินพดด้วง	๑๒
๓. ขนาดและน้ำหนักเงินพดด้วง	๑๗
๔. ตราเงินพดด้วง	๒๐
๔.๑ พระนามพระเจ้าแผ่นดินไทย	๒๑
ก. สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี	๒๑
ข. สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี	๒๒
ค. สมัยกรุงธนบุรีเป็นราชธานี	๒๖
ง. สมัยกรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานี	๒๖
๔.๒ ตราประจำแผ่นดิน และตราประจำรัชกาล	๒๗
ก. สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี	๒๗

	หน้า
บ. สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี	๓๑
— ตราเงินพดด้วงขนาดหนึ่งบาท	๓๓
— ตราเงินพดด้วงที่ยังไม่ทราบ	๔๖
— ก่อนรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดี ที่ ๒	๔๖
— หลังรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดี ที่ ๒	๔๖
— ตราเงินพดด้วงต่ำกว่าขนาดหนึ่งบาท	๔๙
ค. สมัยกรุงธนบุรีเป็นราชธานี	๕๐
ง. สมัยกรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานี	๕๒
— รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก	๕๓
— รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย	๕๕
— รัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว	๕๖
— รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	๖๑
— รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	๖๕
๕. รอยบากและเมล็ดข้าวสาร	๖๙
วิธีผลิตเงินพดด้วง	๗๐
การเลิกใช้เงินพดด้วง	๗๗
๑. ความต้องการเงินตราไทยมีมาก	๗๗
๒. ประกาศให้ใช้เงินเหรียญต่างประเทศแทนเงินพดด้วง	๗๘
๓. ผลิตเงินเหรียญแทนเงินพดด้วง	๗๙
๔. ประกาศเลิกใช้เงินพดด้วง	๘๑
เอกสารอ้างอิง	๘๔

เขมมดิว

โดย
พลอากาศตรี สดก ธีระบุตร

กรรมการพิจารณาดำเนินการสร้างเหรียญทองคำที่ระลึก
เนื่องในวาระดิถีสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ

ทรงมีพระชนมายุครบสามรอบ

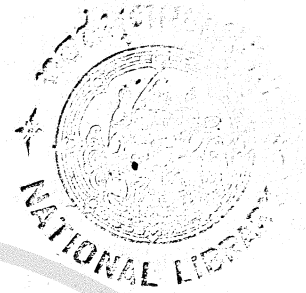
รองประธานกรรมการบริหาร

สมาคมเหรียญกษาปณ์แห่งประเทศไทย

ชาตะ วันอาทิตย์ ที่ ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๒๗
มรณะ วันอาทิตย์ ที่ ๒๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๑๕

กำเนิด เงินพดด้วง

เงินพดด้วง หรือเงินกลม ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เรียก “เงินหมากค้อ” เพราะมีรูปลักษณะคล้ายลูกต้นหมากค้อซึ่งเป็นต้นไม้ป่าชนิดหนึ่งคล้ายลำไย รับประทานได้ มีรสเปรี้ยว ชาวต่างประเทศเรียก Bullet Money แปลว่า เงินลูกปืน เพราะมีรูปร่างกลม ๆ คล้ายลูกปืนสมัยโบราณ

ระหว่าง พ.ศ. ๑๑๖๑ – ๑๗๙๖ ชาวไทยโดยมีพระเจ้าเมืองแสดหลวง ได้อพยพลงมาตั้งถิ่นฐานอยู่ในอาณาจักรน่านเจ้า ซึ่งจีนเรียก “นางเจียว” แปลว่า เมืองเจ้าฝ่ายใต้ ในปัจจุบันเป็นมณฑลยูนหนำ อยู่ทางภาคใต้ของประเทศจีนกับส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรลาว พม่า และเวียดนามเหนือ หรืออาณาบริเวณอันกว้างใหญ่เหนือประเทศไทยขณะนั้น ยังไม่มีเงินพดด้วงใช้ เงินสำหรับซื้อขายสิ่งของในอาณาจักรน่านเจ้าส่วนมากเป็นเงินเกอบบริสุทธิ หล่อ หรือ หลอม หรือตีเป็นแท่ง เป็นก้อน เป็นกำไล รูปร่างแตกต่างไปจากเงินตราของจีนที่นำมาใช้ในการซื้อขายสินค้ากับไทย

สำหรับ เงินกำไล นั้น ชาวต่างประเทศเรียกว่า Bracelet Money มีหลายขนาด ที่พบมีขนาดหนึ่งและสองตำลึง แต่ละอันมีตราหลายตรา

ขากลม

ขาเหลียม

เงินกำไลขนาดหนึ่งตำลึง

ตีประทับ เพื่อแสดงว่าใครเป็นผู้ผลิตและผลิตจากที่ใด ตราที่ตีประทับนี้
ส่วนใหญ่เป็นเครื่องหมายเกี่ยวกับอิทธิพลทางพุทธศาสนา และศาสนา
พราหมณ์

เมื่ออาณาจักรน่านเจ้าสลายตัวไปเป็นของจีน ไทยได้อพยพเพิ่มเติม
ลงมาอยู่ในอาณาจักรลานนาไทย อาณาจักรลานช้าง และอาณาจักร
สุโขทัยมากขึ้น อาณาจักรลานนาไทยทำเงินตราด้วยโลหะเงินเป็นรูป

เงินเจียง ขนาดตั้งแต่หนึ่งตำลึงลงมา

วงกลม ๆ เรียกว่า “เงินเจียง” หรือ เงินหี แต่ทางภาคกลางเรียกว่า “เงินขาคีม” เพราะมีรูปลักษณะเป็นขาสองข้าง งอเข้าหากันคล้ายคีม เงินเจียงนี้เกอเลอร์ (Mr. Ulrich Guehler)^๑ ชาวเยอรมันผู้เข้ามาอยู่ในประเทศไทยและสะสมเงินตราไทยจำนวนมากผู้หนึ่งกล่าวว่าคงดัดแปลงมาจากเงินกำไลของอาณาจักรน่านเจ้า เพราะมีรูปลักษณะคล้ายเงินกำไล ขาเหลี่ยมมาก ตราที่ตีประทับก็คล้าย ๆ กัน มีหลายขนาด ส่วนมากตั้งแต่ขนาดหนึ่งตำลึงลงมา

ส่วนอาณาจักรล้านช้างทำเงินเป็นแท่งยาว ๆ ปลายเรียว มีตราประทับข้าง ไม่มีข้าง เรียกว่า “เงินฮ้อย” “เงินลาด” และ “เงินเฮ้อ” ทางภาคเหนือเรียกรวมว่า “เงินปลิง” เพราะมีรูปร่างคล้ายปลิง ชาวต่างประเทศเรียก Bar Money

เงินฮ้อย

เงินลาด

เงินเฮ้อ

อาณาจักรขอม ขณะที่พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ เข้ายึดเมืองสยาม (จังหวัดสุโขทัยเดี๋ยวนี้) ซึ่งเป็นเมืองหน้าด่านเหนือสุดของขอมขณะนั้น และได้ก่อตั้งอาณาจักรสุโขทัยขึ้น ไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีเงินตราใช้ จดหมายเหตุจีน เงินละฟองถูจ ของเจ้าตากวาน^๒ ผู้เข้ามาในอาณาจักรขอม เมื่อ พ.ศ. ๑๘๓๙ — ๑๘๔๐ ภายหลังเกิดอาณาจักรสุโขทัยแล้ว กล่าวว่า “การค้าเล็กน้อยจ่ายราคากันเป็นข้าวพิษพลอน ๆ หรือสิ่งของที่มาจาก ประเทศจีน ถัดมาก็ใช้ผ้า ส่วนการค้าใหญ่ ๆ ใช้ทองและเงิน” ทอง และเงินนั้นเข้าใจว่าทำเป็นแท่งหรือก้อน ไม่มีรูปลักษณะเป็นมาตรฐานแน่นอนเหมือนเงินตราของอาณาจักรอื่น

สำหรับเงินพดด้วงนั้น เกอเลอร์ กล่าวว่า คงจะเริ่มมีในปลายสมัย นานเจ้าและก่อนเกิดอาณาจักรสุโขทัยเล็กน้อย คือระหว่างคริสต์ศตวรรษ ที่ ๑๑ และ ๑๒ ที่ช่วยการตัดแปลงเงินกำไลปากกลมของอาณาจักรนานเจ้า ให้กระต๊ากและเล็กลงเพื่อสะดวกในการใช้จ่ายจนเป็นก้อนในรูปลักษณะ เงินพดด้วง แตกต่างกับเงินก้อนของจีน ซึ่งนำมาใช้ซื้อขายสินค้าขณะนั้น เงินก้อนของจีน ชาวต่างประเทศเรียก Sycee Money เช่น เงินกระทง หรือเงินสำเภา และเงินอานม้า เป็นต้น

เลอเมย์^๓ และหลวงบริบาลบุรีภัณฑ์^๔ มีความเห็นว่า พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงคิดทำเงินพดด้วงขึ้นก่อน และหลวง บริบาลบุรีภัณฑ์ ยังกล่าวว่า “เมื่อเอาเงินฮ้อยหรือทองลาดขนาดเล็ก ก่อตีให้ทลายให้ทอดกันเข้าก็จะมีรูปร่างเป็นเงินพดด้วงทันที” ข้าพเจ้า เห็นด้วยกับเลอเมย์ และหลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ที่ว่าพ่อขุนรามคำแหงมหาราช

น่าจะทรงเป็นผู้ริเริ่มคิดทำเงินพดด้วงขึ้นใช้ในอาณาจักรสุโขทัย ระหว่างที่พระองค์ทรงเป็นพระเจ้าแผ่นดินได้ขยายอาณาเขตออกไปกว้างขวาง มีพระบรมเดชานุภาพมาก ทรงทรงครองราชสมบัติอยู่นานถึง ๔๐ ปี ย่อมมีเวลาปรับปรุงกิจการบ้านเมืองได้สำเร็จหลายอย่าง และเงินพดด้วงนี้อาจเกิดก่อนอาณาจักรสุโขทัยตั้งที่เกอเลอร์ก่ล่าวก็ได้ คือเกิดในรูปเครื่องประดับของชาวเขาทางภาคเหนือของประเทศไทยซึ่งทำเป็นเม็ดกลม ๆ ร้อยเป็นพวงสำหรับห้อยคอ มีขนาดต่าง ๆ และมีตราประทับแปลก ๆ ทำด้วยเงินแท้ มีรูปลักษณะคล้ายเงินพดด้วงขนาดต่ำกว่าหนึ่งบาท

การที่หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์กล่าวว่า เงินพดด้วงอาจดัดแปลงมาจากเงินฮ้อยหรือเงินลาดนั้น ถ้าเป็นเงินพดด้วงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์แล้วมีความใกล้เคียง แต่เงินพดด้วงสมัยเริ่มแรกมีรูปร่างลักษณะแตกต่างกันมาก เพราะปลายเงินฮ้อยหรือเงินลาดค่อนข้างแบนและทู่ไม่แหลมกลมเหมือนปลายขาเงินพดด้วงสมัยสุโขทัย อีกทั้งเงินฮ้อย เงินลาดก็ไม่มีรอยบาก การบากที่โคนขาของเงินพดด้วงระยะแรก ๆ ทั้งสองข้าง ทำให้เรียกกันว่า “เงินพดด้วงขาบาก” นั้น เหมือนกับการบากที่ไหล่ด้านหน้าทั้งสองข้างของเงินกำไลขากลม ปลายขาก็ค่อนข้างยาวในรุ่นแรก ๆ คล้ายขาเงินกำไล ส่วนเงินเจียงของอาณาจักรล้านนาไทยมีรอยบากที่ไหล่เพียงข้างเดียว มาตราเงินหรือหน่วยนับของอาณาจักรน่านเจ้า อาณาจักรล้านนาไทย และอาณาจักรสุโขทัยเหมือนกัน คือนับเป็น ตำลึง บาท สลึง และเฟื้อง หรืออัตรา ๘ ส่วน ตามมาตราเงินอินเดียโบราณแต่เรียกชื่อต่างกันไป

ข้าพเจ้าจึงเห็นด้วยกับเกอเลอร์ที่ว่า เงินพดด้วงนั้นคงจะตัดแปลงมาจาก
เงินกำไลของอาณาจักรน่านเจ้า

ยังมีผู้สันนิษฐานว่า เงินพดด้วงอาจถูกตัดแปลงมาจากเงินตรา
นะโมซึ่งพบทางภาคใต้ของประเทศไทย เมื่อพิจารณาแล้วเงินนะโมที่พบ

๒.๐ กรัม

๑.๒

๑.๐

๑.๐

๐.๗๐

๐.๓๕

เงินตรานะโม ขนาดต่าง ๆ

มีแต่ขนาดเล็ก น้ำหนักไม่เกิน ๓.๗ กรัม หรือประมาณหนึ่งสลึง และ
ไม่มีขา มีเพียงรอยผ่ากลางด้านล่างตน ๆ ทั้งส่วนที่ผาออกนั้นปรากฏเป็น
รอยนูนขึ้นเพียงเล็กน้อย และมีรอยคั่นเบา ๆ ทั้งสองข้าง ๆ ละ
๒-๓ รอย รอยบากที่ขาไม่มี จะว่าคล้ายกับเงินพดด้วงขนาดเล็ก
ก็ไม่คล้ายทีเดียว อีกทั้งเงินตรานะโมนั้นมีประวัติว่าเกิดในรัชกาล
พ่อขุนรามคำแหงมหาราช โดยมีพญาศรีธรรมราชกราบบังคมทูล
ขอพระบรมราชานุญาตทำเงินขนาดเล็กตีตรานะโมขึ้นใช้ในเมือง
นครศรีธรรมราชซึ่งเป็นเมืองบนของอาณาจักรสุโขทัยในระหว่างนั้น

ข้อ เงินพดด้วง

สงสัยกันว่า ทำไมจึงเรียกเงินตราของไทยที่มีรูปลักษณะกลม ๆ นั้นว่า “เงินพดด้วง” ได้มีผู้พยายามหาเหตุผลอธิบายกันไว้หลายอย่าง แต่เรื่องราวของนาย ก.ศ.ร. กุหลาบ ที่เขียนไว้ในหนังสือรายเดือนชื่อ “สยามประเวศ” เล่ม ๑ ตอน ๖ เดือนพฤษภาคม ร.ศ. ๑๑๗ (พ.ศ. ๒๔๔๑) หน้า ๓๖๔-๓๖๕ นั้น ดูเข้าที่และมีความว่า ในสมัยกรุงสุโขทัย มีเงินเป็นก้อน ๆ เรียกว่า “เงินตราкуп” หรือ “เงินตราकु” (คุ้กเข้าไม่ใช่คุ้กสำหรับขี้หนูโทะ) ใช้เป็นทั้งเงินตราและเป็นน้ำหนักสำหรับชั่งสิ่งของ ว่าสิ่งของนั้นหนักกี่คุ้บ เงินคุ้บก้อนหนึ่งมีน้ำหนัก ๑๐ สลึง หรือเท่ากับหนึ่งตำลึงจีน เงินคุ้บ ๑๖ ก้อน เรียกว่า “ข้างลาก ๑” จีนเรียกว่า “เจ็กเก็น” แปลว่าหนึ่งข้าง ซึ่งเท่ากับ ๑๖๐ สลึง หรือ ๔๐ บาท นับว่าเป็นเงินจำนวนมากในสมัยนั้น เพราะถ้าซื้อสิ่งของด้วยเงินจำนวนหนึ่งข้างจีนหรือ ๔๐ บาทไทย เห็นจะต้องใช้ข้างสักตัวหนึ่งไปแลกเอามา เพราะเป็นจำนวนมากและหนักเหลือเกิน จึงเรียกชื่อเป็นคำเปรียบเทียบกับว่า “ข้างลาก”

ปลายสมัยกรุงสุโขทัยในรัชกาลพระเจ้ารังษีสุริยพันธุ์พงศ์^๕ (พญาลิไทย)^{๑๒} นั้น ทรงให้ทำเงินตราใช้ และให้เรียกว่า “เงินคุ้บ” ตามชื่อแต่โบราณ (แสดงว่ามีได้ทรงริเริ่มก่อน) แต่ราชทูตเรียกว่าเงินคุ้ก ดังกล่าวแล้ว เพราะเห็นว่า เท่าเงินหรือขาเงินงอคุดคู้ หรือจะ

แปลว่า “เงินขางอ” ก็ได้ ต่อมาเสียงเรียกเงินก็กลายเป็น “เงินขด
ด้วง” เพราะขาเงินนั้นคงสั้นเข้าและงอเหมือนตัวด้วงอ่อน ๆ งอบคอยู่ใน
รัง ภายหลังเสียงเรียก เงินขดด้วง ก็กลายเป็น “เงินพดด้วง” ไป

ในแผ่นดินพระเจ้ารัชสมัยสุริยพันธุ์พงศ์ (พญาลิไทย) โปรดเกล้า ฯ
ให้ทำเงินคูปหนึ่งบาทหนึ่งชิ้น ใช้ ตรงกับอัตราท้าวหนึ่ง และใช้ ๔ คูป
เรียกว่า “ตำลึง” หนึ่ง, ใช้ ๒๐ ตำลึง เรียกว่า “ชั่ง” หนึ่ง
ตลอดมาจนถึงกรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ เงินคูป
หนึ่งบาทสิบสลึง ไม่ได้ทำขึ้นอีก และคำที่เรียกว่า ๑๖ คูป เป็นหนึ่งข้างลาก
ก็พลอยสูญหายไปด้วยกันแต่บัดนั้น

เงินคูปขนาดสิบสลึงและขนาดหนึ่งบาททำด้วยเงินบริสุทธิ์ชนิด
เงินน้ำแปดเงินน้ำเก้า ทำจากเงินแท่ง เงินกระทงของประเทศจีน บางที
ก็ทำจากเงินม้วนของประเทศญวน เงินคูปทั้งสองขนาดนี้มีตราประทับ
หลายดวง.

ผลิต เงินพดด้วง

ในสมัยกรุงสุโขทัย พระเจ้าแผ่นดินทรงริเริ่มและให้ผลิตเงินตราพดด้วงขึ้นใช้ดังกล่าแล้ว แต่มิได้ผูกขาดในการผลิต ทรงเปิดโอกาสให้เจ้าเมืองขึ้น ตลอดจนพ่อค้าประชาชนผลิตเองได้ เงินพดด้วงสมัยกรุงสุโขทัย จึงมีตราบ้าง ไม่มีบ้าง เนื้อเงินที่ใช้ทำ ตลอดจนน้ำหนักและลักษณะจึงแตกต่างกันเป็นหลายอย่าง

ต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยา ทางราชการได้ผูกขาดในการทำเงินพดด้วงทั้งหมดตั้งแต่แรก ดังจะเห็นหลักฐานจากกฎหมายตราสามดวงว่าด้วยลักษณะโจร ซึ่งดัดขึ้นในแผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ เมื่อ พ.ศ. ๑๙๐๓ หมายเลข ๑๕๖ ความว่า^๑ “... มาตราหนึ่ง ผู้ใดทำเงินทองแดง เงินพราง เงินรวง ทองพรางทองแดง ทองอาบ และแกะตราปลอม ตอกตราพดด้วงเทียม พิจารณาเป็นสัจให้ตักนมมือเสียอย่าให้กุมค้อนคีมได้ ส่วนเงินแดงให้นายไฟหลอมเสีย ส่วนตราอันปลอมให้นายไฟทำลายเสีย...” การผูกขาดในการทำเงินตรานยังได้รับการยืนยันจากจดหมายเหตุจีน หวงเจียวบันทึกเห็นทงเค้า ตอนที่กล่าวถึงกรุงศรีอยุธยาว่า^๒ “... ขุนนางและราษฎรที่มีเงินจะใช้จ่ายแต่ลำพังนั้นไม่ได้ ต้องเอาเงินส่งไปเมืองหลวงให้เจ้าพนักงานหลอมหล่อเป็นเม็ด เอาตราเหล็กตี

มีอักษรอยู่ข้างบนแล้วจึงใช้จ่ายได้ เงินร้อยตำลึงต้องเสียภาษีให้หลวง
 หกสลึง (เท่ากับ ๑๐๐ บาท เสีย ๓๗ $\frac{1}{2}$ สตางค์) ถ้าเงินที่ใช้จ่ายไม่มี
 ตัวอักษรก็จับผู้เป็นเจ้าของเงินลงโทษว่าทำเงินปลอม จับได้ครั้งแรกตดนิ้ว
 มือซ้ายครั้งที่สองตดนิ้วมือขวา ครั้งที่สามโทษถึงตาย..” ฉะนั้นเงินพดด้วง
 ที่ทางราชการผลิตจึงมีรูปลักษณะตลอดจนน้ำหนักและเนื้อเงินเป็น
 อย่างเดียวกันหมดแต่นั้นเป็นต้นมา จนถึงสมัยกรุงธนบุรี และสมัย
 กรุงรัตนโกสินทร์.

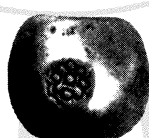
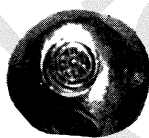
รูปลักษณะ เงินพดด้วง

เนื่องจาก ขณะนี้ยังไม่พบหลักฐานครบถ้วนว่าเงินพดด้วงแต่ละอัน ผลิตในสมัยใด รัชกาลใด เพื่อสะดวกในการวินิจฉัยให้ถูกต้อง และใกล้เคียงความจริง เห็นว่าควรใช้รูปร่างลักษณะเงินพดด้วงซึ่งแตกต่างกัน เข้าประกอบการพิจารณา

รูปลักษณะเงินพดด้วงแต่ละอันมีสังเกตุได้ คือ รูปร่าง โลหะที่ใช้ ขนาด น้ำหนัก ตรา รอยบาก และรอยเมล็ดข้าวสาร ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๑. รูปร่างเงินพดด้วง

มีฐานกลม มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับความยาวของขา และความทุ้มแหลมของปลายขาด้วย รอยคอนที่ตบขาให้ก่อเข้าหากันเป็นที่สังเกตความแตกต่างของยุคหรือสมัยได้ รูปร่างขาอาจโต เล็ก หรือตันไม่มีเลย เงินพดด้วงมีค่านต่าง ๆ ๖ ค่าน คือ *ด้านบน* ใช้เป็นที่ตราประจำแผ่นดินหรือประเทศ *ด้านหน้า* เป็นที่ตราประจำรัชกาล และบริเวณโคนขา

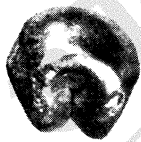
ด้านบน

ทั้งสองข้างเป็นที่จารอยบาก หรือ ประทับรอยเมล็ดข้าวสาร *ด้านหลัง* มักปล่อยว่าง ในภาพ

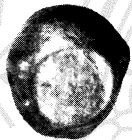
ด้านหน้า

มีรอยเมล็ดข้าวสาร ที่ขา
ด้านหลัง เงินพดด้วงสมัย
กรุงสุโขทัย นิยมประทับ
ตราอีก ตราหนึ่งไว้ทาง

ด้านหลัง

ด้านหลัง ซึ่งต่างกับตราด้านบน และ
ด้านหน้า ส่วนด้านข้าง ขวาและซ้าย
ตั้งแต่โคนขาลงไปเป็นที่ประทับรอยค้อน
ซึ่งอาจเป็น รอยค้อนเดี่ยวหรือรอยค้อน

ด้านข้าง

สองรอย แรกมีรอยค้อนคู่
รอยบน จะเล็กกว่ารอยล่าง
มาก ดังในภาพกลาง
ต่อมารอยค้อนคู่ มักจะทำ

ด้านล่าง

กันทั้งรอยบนและรอยล่าง ดูภาพริมขวา ด้านล่าง
หรือ บริเวณ ปลายขา มักใช้เป็นที่ประทับรอยเมล็ด
ข้าวสารหนึ่งรอย สำหรับเงินพดด้วงที่มีเมล็ด
ข้าวสาร

๒. โลหะที่ใช้ผลิตเงินพดด้วง

โลหะที่ใช้ส่วนมากเป็นเงิน มีเนื้อเงินประมาณร้อยละ ๙๐ ถึง
๙๕ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเคยส่งเงินพดด้วง
ขนาด บาท สลึง และเฟื้องไปยังประเทศอังกฤษ เพื่อให้หนักวิเคราะห์

เงินทดรองชนิดที่ทำด้วยเงินขนาดหนึ่งบาท มีรูปร่างลักษณะแต่ละสมัยแตกต่างกันดังนี้

สมัย	รูป	ขา	รอยคั่น	เมล็ดข้าวสาร	รอยบาก
สุโขทัย	ใหญ่และกว้าง	ยาว ปลายขีตกัน	ยุคแรก : ไม่เห็นขีด เจน ยุคหลัง : หนึ่งรอย ตามยาวของขา	ไม่มี	ยุคแรก : มีเกือบทั้ง หมด แต่ไม่เรียบร้อย และเล็ก ยุคหลัง : ใหญ่เล็ก และเรียบร้อย, ต่อมา เล็กลง
อโยธยา	ยุคแรก : ปานกลาง และ ค่อยเล็กลงจน หมดไป ยุคกลางและ ปลาย : ไม่มี	ยุคแรก : สั้น กว่าสมัยสุโขทัย ปลายขีตกัน ต่อ มาสนและปลาย ห่างจากกัน ยุค กลางและปลาย : สั้นและไม่ติดกัน	ยุคแรก : ยาวไปตาม ขาหนึ่งรอย ยุคกลางและปลาย : รอยคั่นกลม หนึ่ง รอย	ยุคแรก : ไม่มี เริ่มมีตั้งแต่กลาง รัชกาลสมเด็จพระ พระรามาธิบดี ที่ ๒ (ต่อมาในรัช กาลที่จะไม่มี)	ยุคแรก : มี, ปาน กลาง และค่อยเล็กลง และต้นจนหมดไป ในปลายรัชกาลสมเด็จพระ พระรามาธิบดีที่ ๒
ธนบุรี	ไม่มี	สั้นเท่าสมัย อโยธยาตอนปลาย	กลมหนึ่งรอย	ไม่มี	ไม่มี
รัตนโกสินทร์	ไม่มี	สั้นกว่าสมัย อโยธยาเล็กน้อย	รัชกาลที่ ๑ : รอย เดียวรอยที่เป็นคู่ รัชกาลที่ ๒ : เดียว และมีสองรอยมากขึ้น รัชกาลที่ ๓ : เดียวมี น้อย สองรอยส่วนมาก รัชกาลที่ ๔ และ ๕ : สองรอยทั้งหมด	มี (ถ้าไม่มีคงเป็น เพราะความพลั้ง เหลือ)	ไม่มี

ตรวจสอบ พบว่า แต่ละอันมีเงินตั้งแต่ร้อยละ ๙๕.๒๖ ลงมา ถึง ๘๙.๔๓ เงินที่ใช้ทำเงินพดด้วงถ้ามีจำนวนสูงมากเกินไป ทำให้สึกหรอง่าย เมื่อผ่านมือผู้ใช้หลาย ๆ มือ จึงผลดด้วยเงินไม่เกินร้อยละ ๙๕ แต่ไม่ต่ำกว่าร้อยละ ๙๐ เพื่อรักษาค่าของเงินตราขึ้น

โลหะทองคำ ถูกใช้ทำเงินพดด้วงในโอกาสต่าง ๆ ที่สำคัญ ทั้งในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ และสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี สำหรับเงินพดด้วงทองคำสมัยกรุงศรีอยุธยานั้น ไม่ค่อยได้เห็น แต่เลอเมย์^๓ ยืนยันว่าเคยเห็นขณะได้รับอนุญาตให้เข้าชมเงินตราในท้องพระคลังมหาสมบัติเมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๑ (ตรงกับปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) และว่าเป็นเงินพดด้วงทำด้วยทองคำขนาดหนึ่งบาท มีตราธรรมจักรและตราราชวัตรซึ่งเป็นตราที่ผลิตในรัชกาลสุดท้ายแห่งกรุงศรีอยุธยา คือ ในรัชกาลสมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์

เงินตรารูปร่างลักษณะคล้ายเงินพดด้วงที่ทำด้วยโลหะอื่น นอกจากเงินและทองคำแล้ว เป็นโลหะราคาถูกหลายชนิด เช่น ดีบุก ตะกั่ว ทองแดง นิกเกิล เป็นต้น ผสมจนแข็ง ทนทาน ไม่สึกหรอง่าย เงินพดด้วง เหล่านี้เรียกกันว่า เงินพดด้วงขึ้น บางคนเรียกว่าเงินคูป หรือ เงินคูกมีลักษณะผิดแปลกไปจากเงินพดด้วงที่ทำด้วยเงินบ้าง เกอเลอร์^๔ ได้นำเงินพดด้วงขึ้นเหล่านี้ประมาณร้อยอันขนาดต่าง ๆ มาชั่งสอบน้ำหนักแต่ละอันพบว่าน้ำหนักแตกต่างกันเป็นกลุ่ม ๆ ดังนี้ คือ ๒๖, ๔๐, ๕๒, ๖๐, ๖๓,

เงินพดด้วงชินรูปร่างและขนาดต่าง ๆ

เงินพดด้วงที่ทำด้วยโลหะราคาต่ำเหล่านี้นั้น มีตราประทับหลายตรา การที่รูปลักษณะผิดแปลกไปจากเงินพดด้วงที่ทำด้วยเงินอาจเป็นเพราะเพื่อความสะดวกในการใช้สอย และต่างคนต่างทำก็ได้ เข้าใจว่าเงินพดด้วงขึ้นคนผลิตขึ้นในชั้ติติดต่อกันมาจนถึงสมัยกรุงศรีอยุธยาสำหรับเป็น

น้ำหนักข่งสังของ เมื่อการข่งตวงวัดเปลี่ยนจาก “ตาชู้” หรือ “ตาข่ง” มาเป็น “ตาเต้ง” ความจำเป็นในการใช้เงินเหล่านี้เป็นน้ำหนักข่งสังของ ก็หมดไป เพราะตาเต้ง มีลูกตุ้มเฉพาะ (อันเดียว) ไม่ต้องใช้น้ำหนักอื่น อีกในการข่ง

๓. ขนาดและน้ำหนักเงินพดด้วง

เงินพดด้วงที่ผลิตขึ้นใช้มีหลายขนาด ขนาดที่ผลิตมากและใช้เป็นมาตรฐาน คือ ขนาดราคาหนึ่งบาท ขนาดที่มีราคาสูงกว่าหนึ่งบาท ก็ผลิตใช้บ้างแต่เป็นจำนวนน้อย มี ขนาด ๒ บาท หรือกึ่งต่ำลง, สิบสลึงหรือหนึ่งต่ำลงจัน, ๔ บาท หรือหนึ่งต่ำลง, ๑๐ บาท หรือสี่ต่ำลงจัน, ๒๐ บาท หรือห้าต่ำลง, ๔๐ บาท หรือสิบต่ำลง, และ ๘๐ บาท ยี่สิบต่ำลง หรือหนึ่งข่ง เป็นสูงที่สุด

การผลิตเงินพดด้วงราคาสูงเกินกว่าขนาดราคาหนึ่งต่ำลงมีเพียงสองครั้ง เนื่องในโอกาสสำคัญเพื่อพระราชทานเป็นพระล็กแก่พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการบริพารชั้นผู้ใหญ่ คือ ในรัชกาลที่ ๔ เป็นตราจักรกับตราพระมหามงกุฎ และในรัชกาลที่ ๕ เป็นตราจักรกับตราพระเกี้ยว และตราขอรำแพน ซึ่งมีขนาดตั้งแต่ราคาหนึ่งข่งลงมา

สมัยกรุงสุโขทัย พบเงินพดด้วงขนาดราคาสูงกว่าหนึ่งบาท ๓ ขนาด คือ ขนาดราคาหนึ่งต่ำลง กึ่งต่ำลง และหนึ่งต่ำลงจัน ซึ่งหายากมากในขณะนั้น

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาก็มีเงินพดด้วงขนาดราคาสูงกว่าหนึ่งบาท เช่นเดียวกับที่ผลิตในสมัยกรุงสุโขทัย แต่คงจะมีจำนวนน้อยจนชาวต่างประเทศที่เข้ามาในประเทศไทยระยะนั้น บันทึกไว้หลายรายว่า เงินตราไทยอย่างสูงมีเพียงขนาดราคาหนึ่งบาท เช่น โยส เซาเตน (Joost Schouten) และเยเรเมียส ฟอน ฟลิต (Jaramias van Vliet)^๒ พ่อค้าชาวฮอลันดาซึ่งเข้ามาในสมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม (พ.ศ. ๒๑๕๕—๒๑๗๑) และในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง (พ.ศ. ๒๑๗๓—๒๑๙๘) กล่าวว่า เงินตราไทยมี ๓ ขนาด คือ บาท สลึง (Mace) และ เฟือง (Fuang). เดอลาลูแบร์ (De la Loubere),^๓ แซร์แวงส์ (Gervarse), เดอโชมง (De Chanmont), เดอชัวซี (De Choisy) และ วาเชต์ (Vachet) ชาวฝรั่งเศส^๔ ผู้เข้ามาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. ๒๑๙๙—๒๒๓๑) กล่าวสอดคล้องกันว่า ไทยมีเงินตราที่เป็นพดด้วง ๔ ขนาด ขนาดใหญ่ที่สุด คือ หนึ่งบาท เรียกว่า ติกัล (Tical) มีน้ำหนักครึ่งออนซ์ ขนาดรองลงมาเป็นขนาดหนึ่งสลึงและขนาดหนึ่งเฟือง (Foüang) ส่วนขนาดเล็กที่สุด คือ สองไพ (Song Paye หรือ Two Payes) เดอลาลูแบร์^๕ ยังได้บันทึกเพิ่มเติมไว้อีกว่า เงินพดด้วงทุกขนาดมีตราประทับเหมือนกันหมด และไม่มีเงินตราที่ทำด้วยทองคำหรือทองแดง แต่เลอเมย์ได้เห็นเงินพดด้วงทองคำขนาดหนึ่งบาทผลิตในสมัยกรุงศรีอยุธยาตั้งกล่าวแล้ว เรือโท ฟอร์แบง (Forbin) ทหารฝรั่งเศสซึ่งเข้ามาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชบันทึกไว้ในจดหมายเหตุว่า เงิน

ตราไทยมี ๕ ขนาด คือ เพิ่มขนาดสองสิ่งขึ้นอีกขนาดหนึ่ง ส่วนหมอก
แกมฟ้าเพอร์ขาวเยอรมัน ผู้เข้ามาในสมัยสมเด็จพระเพทราชา (พ.ศ. ๒๒๓๑
— ๒๒๔๖) บันทึกว่า มี ๕ ขนาด แต่ไม่เหมือนกับที่กล่าวมาแล้ว คือ
มี ขนาด บาท สี่อง สองไพ และไพ เงินหล่นจั่ว ๒ ขาวจันทน์
เข้ามาในสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ (พ.ศ. ๒๒๕๒ — ๒๒๗๖)
บันทึกว่า ประเทศไทยใช้เงินตราเป็นเม็ดกลม ๆ ขนาดใหญ่สี่สิ่ง ขนาด
กลางหนึ่งสิ่ง ขนาดรองลงมา หนึ่งอง และขนาดเล็ก สองไพ กับกล่าว
ว่าเงินทั้งหมดนี้ พระเจ้าแผ่นดินหล่อหลอมมีเครื่องหมายเป็นตราประทับ
การใช้จ่ายเล็กน้อย ใช้เบียดหยมทะเล

เมื่อพิจารณาตามบันทึกและเงินพดด้วงสมัยกรุงศรีอยุธยาที่ปรากฏ
ในขณะนั้นสรุปได้ว่า เงินพดด้วงสมัยนั้นนอกจากราคาสูงกว่าหนึ่งบาทแล้ว
มีอีก ๖ ขนาด คือ หนึ่งบาท สองสลึง สลึง เฟื้อง สองไพ และไพ
แน่นอน เงินพดด้วงขนาดสองสลึงคงผลิตน้อยและไม่ทั่วรัชกาล จึงไม่ค่อย
พบเห็น ส่วนอันละหนึ่งไพคงจะผลิตจำนวนไม่มากและถูกยุบหลอมหรือ
สูญหายไปเพราะมีขนาดเล็กมาก สำหรับเงินพดด้วงขนาดต่ำกว่าราคา
หนึ่งบาทในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นั้นมีการผลิตออกใช้ทุกขนาด แม้แต่
ขนาดสามสลึงและครึ่งไพก็มี

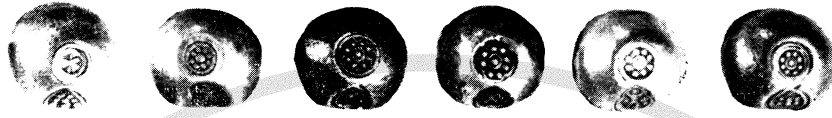
นำหนักของเงินพดด้วงขนาดเดียวกันมักแตกต่างกันไปบ้างเล็กน้อย ถ้าชั่งด้วยเครื่องชั่งสมัยใหม่ ๕๕๘๗ เป็นเพราะการชั่งน้ำหนัก

สมัยก่อนไม่ค่อยละเอียดนัก ยิ่งผู้ขังหรือนหรือตาตั้งแก่ออนไปบ้างก็ทำให้น้ำหนักผิดพลาดมากขึ้น เกอเลอร์ได้ชั่งเงินพดด้วงตราจักรกับตราพระมหามงกุฏขนาดหนึ่งชั่ง จำนวน ๓ อัน ได้น้ำหนักแต่ละอันดังนี้ ๑๑๘๕, ๑๑๘๕ และ ๑๒๑๖ กรัม เป็นต้น

๔. ตราเงินพดด้วง

เงินพดด้วงสมัยสุโขทัย เท่าที่พบแล้วปรากฏว่า เป็นเงินที่ไม่มีตราประทับเลย และที่มีตราประทับมากถึง ๑๑ ตราก็มี แต่เงินพดด้วงสมัยอยุธยาตลอดมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์มีเพียง ๒ ตรา คือ ตราประจำแผ่นดิน และตราประจำรัชกาล

ตราประจำแผ่นดิน ประทับทางด้านบนของเงินพดด้วง การที่กล่าวว่าเงินตราประจำแผ่นดินหรือประเทศ และมีใช้ตราประจำราชวงศ์หรือประจำรัชกาลนั้น เพราะบางครั้งเมื่อเปลี่ยนราชวงศ์หรือเปลี่ยนรัชกาลแล้วตราไม่เปลี่ยนแปลง ตราประจำแผ่นดินมีลักษณะคล้ายกันจะผิดเพี้ยนไปบ้างก็ยังไม่สังเกตได้ เช่นในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีตราจักรหรือธรรมจักรเป็นตราประจำแผ่นดิน ความแตกต่างในรายละเอียด คือมีลักษณะเป็นเส้นหรือเป็นจุด นอกจากนั้นการพลิกแพลงจุดให้เห็นเป็นรูปยันต์ก็ได้ด้วยการต่อเส้นถึงกัน กรอบล้อมอาจมีวงเดียวหรือสองวงซ้อนเส้นกรอบเป็นรูปวงกลมหรือหยักเข้าตามจุดทุกจุดหรือทุกสองจุดก็มี ดังภาพ

ตราประจำแผ่นดินสมัยกรุงศรีอยุธยาบางตรา

ตราประจำรัชกาล ประทับทางด้านหน้าของเงินพดด้วง บางรัชกาลทราบแน่นอนว่ามีรูปลักษณะอย่างใด แต่ส่วนมากยังไม่พบหลักฐานชัดเจน ทำให้ไม่ทราบว่าตราใดเป็นของรัชกาลใด เพื่อความเข้าใจและความสะดวกในการวินิจฉัยเรื่องนครทราบพระนามพระเจ้าแผ่นดินไทยทุกพระองค์ทั้ง ๔ สมัยก่อน และแต่ละพระองค์ทรงครองราชสมบัติตั้งแต่ พ.ศ. ใดถึง พ.ศ. ใดด้วย เพราะบางรัชกาลมีเวลาครองราชสมบัติระยะสั้น อาจไม่ทันผลิตเงินตราออกใช้ใหม่ และบางรัชกาลมีเวลาครองราชสมบัติยาวนาน ทรงให้ผลิตเงินพดด้วงที่มีตราประจำรัชกาลมากกว่าหนึ่งตรา

๔.๑. พระนามพระเจ้าแผ่นดินไทย

ก. สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี

มีพระเจ้าแผ่นดิน ๖ พระองค์ที่เป็นอิสระไม่ขึ้นต่อใคร เริ่มตั้งแต่พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ก่อตั้งอาณาจักรสุโขทัยขึ้นเมื่อราว พ.ศ. ๑๗๘๑ ไปจนถึง พ.ศ. ๑๙๒๑ จึงตกเป็นเมืองขึ้นของอาณาจักรศรีอยุธยาซึ่งเป็นชาวไทยด้วยกันในรัชกาลสมเด็จพระบรมราชาที่ ๑ ขณะที่พญาไศฤกไทยเป็นพระเจ้าแผ่นดินอาณาจักรสุโขทัย

พระนามพระเจ้าแผ่นดินสมัยกรุงสุโขทัยซึ่งเป็นราชวงศ์เวียงชัยบุรี
หรือราชวงศ์พระร่วง และระยะเวลาครองราชสมบัติ มีดังนี้

พระนาม	พ.ศ.	ก.ศ.
๑. พ่อขุนศรีอินทราทิตย์	๑๗๘๑-๑๘๑๕	๑๒๓๘-๑๒๗๒
๒. พ่อขุนบาลเมือง	๑๘๑๕-๑๘๒๐	๑๒๗๒-๑๒๗๗
๓. พ่อขุนรามคำแหง	๑๘๒๐-๑๘๖๐	๑๒๗๗-๑๓๑๗
๔. พญาเลอไทย	๑๘๖๐-๑๘๘๗	๑๓๑๗-๑๓๕๔
๕. พญาลิไทย	๑๘๘๗-๑๘๙๕	๑๓๕๔-๑๓๗๖
๖. พญาไศฤไทย	๑๘๙๕-๑๘๙๖	๑๓๗๖-๑๔๐๓

พระนามพระเจ้าแผ่นดินไทยหรือเจ้าเมืองใหญ่สมัยนั้นเรียกว่า
“พ่อขุน” เจ้าเมืองเล็กเรียก “ขุน” เช่นขุนสามชนเจ้าเมืองจัตวาเป็นต้น
เจ้านายชั้นบรรดาศักดิ์สูง เรียก “พระ” เช่นเมื่อราชโอรสองค์ที่ ๓ ของ
พ่อขุนศรีอินทราทิตย์ขึ้นข้างบนขุนสามชน มีความชอบ ได้รับพระราช-
ทานพระนามว่า “พระรามคำแหง” ต่อมาในรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุง
สุโขทัย พระนามพระเจ้าแผ่นดินเปลี่ยนคำนำหน้าจากพ่อขุนเป็น “พญา”
คำนำหน้าพระนามว่า “สมเด็จพระ” หรือ “พระเจ้า” ไม่ปรากฏในหนังสือ
กรุงสุโขทัย ปรากฏแต่ในสมัยกรุงศรีอยุธยาและสมัยกรุงธนบุรี
ส่วนคำว่า “พระบาทสมเด็จพระ” มีใช้ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์เท่านั้น

ข. สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี

มีพระเจ้าแผ่นดิน ๓๓ พระองค์ ถ้านับสมเด็จพระเจ้าพญาอภัยด้วยเป็น
๓๔ พระองค์ มีพระเจ้าแผ่นดินทรงครองราชสมบัติสองครั้งสามพระองค์

ทั้งนี้ ไม่นับท้าวอุทองพ่อเมืองสุพรรณบุรี ผู้ประกาศไม่ขึ้นกับอาณาจักร
สุโขทัยในรัชกาลพญาเลอไทย เมื่อ พ.ศ. ๑๘๗๓ และขุนวรวงษาธิราชซึ่ง
เป็นชู้กับท้าวศรีสุตาจันทร์ทำการปลงพระชนม์สมเด็จพระแก้วฟ้าแล้วบน
ครองราชสมบัติเองอยู่ ๔๒ วัน^๕

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีพระเจ้าแผ่นดินครองราชสมบัติเพียง ๕
ราชวงศ์ คือ

๑. ราชวงศ์เชียงราย หรือเวียงชัยปราการ มีสมเด็จพระราม
ธิเบติ ที่ ๑ (พระเจ้าอุทอง) พระราชบุตรเขยท้าวอุทอง เป็นต้นราชวงศ์
๒. ราชวงศ์สุวรรณภูมิ หรือเวียงชัยนารายณ์ มีสมเด็จพระบรม-
ราชาที่ ๑ (ขุนหลวงพงั่ว) พระราชบุตรท้าวอุทอง เป็นต้นราชวงศ์
๓. ราชวงศ์พระร่วง หรือเวียงชัยบุรี มีสมเด็จพระมหาธรรม
ราชาธิราช เป็นต้นราชวงศ์ โดยมีพระราชบิดาเป็นราชวงศ์พระร่วง และ
พระราชมารดาเป็นราชวงศ์สุวรรณภูมิ (วงศ์สมเด็จพระไชยราชาธิราช)
๔. ราชวงศ์ปราสาททอง มีสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง เป็นต้น
ราชวงศ์
๕. ราชวงศ์บ้านสวนพลู มีสมเด็จพระเพทราชา เป็นต้นราชวงศ์

พระนามพระเจ้าแผ่นดินสมัยกรุงศรีอยุธยาและระยะเวลาครองราช
สมบัติ มีดังนี้

พระนาม	ราชวงศ์	พ.ศ.	ก.ศ.
๑. สมเด็จพระรามาธิบดี ที่ ๑	เชียงรายน	๑๘๕๓-๑๘๑๒	๑๓๕๐-๑๓๖๕
๒. สมเด็จพระรามาเมศวร	เชียงรายน	๑๘๑๒-๑๘๑๓	๑๓๖๕-๑๓๗๐
๓. สมเด็จพระบรมราชา ที่ ๑	สุวรรณภูมิ	๑๘๑๓-๑๘๓๑	๑๓๗๐-๑๓๘๘
๔. สมเด็จพระเจ้าทองจันทร์	สุวรรณภูมิ	๑๘๓๑	๑๓๘๘
สมเด็จพระรามาเมศวร (ครั้งที่ ๒)	เชียงรายน	๑๘๓๑-๑๘๓๘	๑๓๘๘-๑๓๙๕
๕. สมเด็จพระบรมราชาธิราช	เชียงรายน	๑๘๓๘-๑๘๕๒	๑๓๙๕-๑๔๐๕
๖. สมเด็จพระอินทราชา ที่ ๑	สุวรรณภูมิ	๑๘๕๒-๑๘๖๗	๑๔๐๕-๑๔๒๔
๗. สมเด็จพระบรมราชา ที่ ๒	สุวรรณภูมิ	๑๘๖๗-๑๘๙๑	๑๔๒๔-๑๔๔๘
๘. สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ	สุวรรณภูมิ	๑๘๙๑-๒๐๓๑	๑๔๔๘-๑๔๘๖
๙. สมเด็จพระอินทราชา ที่ ๒	สุวรรณภูมิ	๒๐๓๑-๒๐๓๔	๑๔๘๖-๑๔๙๑
๑๐. สมเด็จพระรามาธิบดี ที่ ๒	สุวรรณภูมิ	๒๐๓๔-๒๐๗๒	๑๔๙๑-๑๕๒๕
๑๑. สมเด็จพระบรมราชา มหาพุทธางกูร	สุวรรณภูมิ	๒๐๗๒-๒๐๗๖	๑๕๒๕-๑๕๓๓
๑๒. สมเด็จพระนันทราชาธิราช	สุวรรณภูมิ	๒๐๗๖-๒๐๗๗	๑๕๓๓-๑๕๓๔
๑๓. สมเด็จพระไชยราชาธิราช	สุวรรณภูมิ	๒๐๗๗-๒๐๘๕	๑๕๓๔-๑๕๔๖
๑๔. สมเด็จพระแก้วฟ้า ขุนวรวงษาธิราช	—	๒๐๘๕	๑๕๔๘
๑๕. สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ราชาธิราช	สุวรรณภูมิ	๒๐๘๕-๒๑๐๖	๑๕๔๘-๑๕๖๓
๑๖. สมเด็จพระมหินทราธิราช สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ราชาธิราช (ครั้งที่ ๒)	สุวรรณภูมิ	๒๑๐๖-๒๑๑๑	๑๕๖๓-๑๕๖๘
สมเด็จพระมหินทราธิราช (ครั้งที่ ๒)	สุวรรณภูมิ	๒๑๑๑	๑๕๖๘
๑๗. สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช	พระร่วง	๒๑๑๑-๒๑๓๓	๑๕๖๘-๑๕๙๐
๑๘. สมเด็จพระนเรศวรมหาราช	พระร่วง	๒๑๓๓-๒๑๔๘	๑๕๙๐-๑๖๐๕
๑๙. สมเด็จพระเอกาทศรถ	พระร่วง	๒๑๔๘-๒๑๕๔	๑๖๐๕-๑๖๑๑

๒๐. สมเด็จพระเจ้าฟ้าศรีเสาวภาคย์	พระร่วง	๒๑๕๔ - ๒๑๕๕	๑๖๑๑ - ๑๖๑๒
๒๑. สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม	พระร่วง	๒๑๕๕ - ๒๑๗๑	๑๖๑๒ - ๑๖๒๘
๒๒. สมเด็จพระเชษฐาธิราช	พระร่วง	๒๑๗๑ - ๒๑๗๒	๑๖๒๘ - ๑๖๒๙
๒๓. สมเด็จพระอาทิตย์วงศ์	พระร่วง	๒๑๗๒ - ๒๑๗๓	๑๖๒๙ - ๑๖๓๐
๒๔. สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง	ปราสาททอง	๒๑๗๓ - ๒๑๙๘	๑๖๓๐ - ๑๖๕๕
๒๕. สมเด็จพระเจ้าท้ายสระ	ปราสาททอง	๒๑๙๘ - ๒๑๙๙	๑๖๕๕ - ๑๖๕๖
๒๖. สมเด็จพระศรีสุธรรมราชา	ปราสาททอง	๒๑๙๙	๑๖๕๖
๒๗. สมเด็จพระนารายณ์มหาราช	ปราสาททอง	๒๑๙๙ - ๒๒๓๑ ^{๑๐}	๑๖๕๖ - ๑๖๘๘
๒๘. สมเด็จพระเพทราชา	สวนพลู	๒๒๓๑ - ๒๒๔๖	๑๖๘๘ - ๑๗๐๓
๒๙. สมเด็จพระเจ้าเสือ	สวนพลู	๒๒๔๖ - ๒๒๕๒	๑๗๐๓ - ๑๗๐๕
๓๐. สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ	สวนพลู	๒๒๕๒ - ๒๒๗๖	๑๗๐๕ - ๑๗๓๓
สมเด็จพระเจ้าเอกทัศ	สวนพลู	๒๒๗๖	๑๗๓๓
๓๑. สมเด็จพระเจ้าบรมโกศ	สวนพลู	๒๒๗๖ - ๒๓๐๑	๑๗๓๓ - ๑๗๕๘
๓๒. สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ^{๑๑}	สวนพลู	๒๓๐๑ - ๒๓๐๒	๑๗๕๘ - ๑๗๕๙
๓๓. สมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์	สวนพลู	๒๓๐๒ - ๒๓๑๐	๑๗๕๙ - ๑๗๖๗

ระยะเวลาครองราชสมบัติของพระเจ้าแผ่นดินกรุงศรีอยุธยาในรัชกาล
ตามพระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์จนถึงรัชกาล
สมเด็จพระนเรศวรมหาราช ซึ่งผิดแปลกไปจากพระราชพงศาวดารกรุงเก่า
ฉบับอื่น และตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชจนถึงรัชกาลสมัย
กรุงศรีอยุธยาในระยะเวลาครองราชสมบัติของพระเจ้าแผ่นดินตรงกันเป็น
ส่วนมาก มีระยะเวลาครองราชสมบัติที่ต่างกันบ้างระหว่างรัชกาลสมเด็จพระ
เอกาทศรถถึงรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง โดยเฉพาะในรัชกาล
สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมมีระยะเวลาครองราชสมบัติไม่ค่อยตรงกัน ถ้าเป็น

เพียง ๑๖ ปี แทนที่จะเป็น ๒๖ ปี ก็คงใกล้เคียงความจริง เยเรเมียส ฟอนฟลิต^{๑๒} บันทึกไว้ว่าสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมสวรรคตในปีมะโรง เดือน ๑๒ ตรงกับ พ.ศ. ๒๑๗๑ ฉะนั้น พ.ศ. ๒๑๗๑ ควรเป็นปีสุดท้ายของรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม

ก. สมัยกรุงธนบุรีเป็นราชธานี

มีพระเจ้าแผ่นดินพระองค์เดียว คือ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช หรือสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ครองราชสมบัติระหว่าง พ.ศ. ๒๓๑๑ — ๒๓๒๕ (ค.ศ. ๑๗๖๘ — ๑๗๘๒)

ง. สมัยกรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานี

มีพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเป็นต้นราชวงศ์จักรี ครองราชสมบัติต่อจากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๒๕ จนถึงปัจจุบันมีพระเจ้าแผ่นดิน ๙ พระองค์ พระนามและระยะเวลาครองราชสมบัติ ดังนี้

พระนาม	พ.ศ.	ค.ศ.
๑. พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก	๒๓๒๕ — ๒๓๕๒	๑๗๘๒ — ๑๘๐๙
๒. พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย	๒๓๕๒ — ๒๓๖๗	๑๘๐๙ — ๑๘๒๔
๓. พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว	๒๓๖๗ — ๒๓๙๔	๑๘๒๔ — ๑๘๕๑
๔. พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	๒๓๙๔ — ๒๔๑๑	๑๘๕๑ — ๑๘๖๘
๕. พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	๒๔๑๑ — ๒๔๕๓	๑๘๖๘ — ๑๙๑๐
๖. พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	๒๔๕๓ — ๒๔๖๘	๑๙๑๐ — ๑๙๒๕
๗. พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว	๒๔๖๘ — ๒๔๗๗	๑๙๒๕ — ๑๙๓๔
๘. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล	๒๔๗๗ — ๒๔๘๙	๑๙๓๔ — ๑๙๔๖
๙. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช	๒๔๘๙ —	๑๙๔๖ —

๔.๒ ตราประจำแผ่นดิน และตราประจำรัชกาล

ก. สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี

แรกมีเงินพดด้วงเกิดขึ้นใหม่ ๆ พระเจ้าแผ่นดินทรงอนุญาตให้เจ้าเมืองขึ้น พ่อค้าประชาชนผลิตขึ้นใช้ตัวเอง และทางราชการก็ผลิตขึ้นใช้ด้วยดังกล่าแล้ว เงินพดด้วงสมัยสุโขทัยจึงมีตราบ้าง ไม่มีบ้างอันที่มัตราไม่กี่หลายตรา ปรากฏว่าตราที่ตีประทับบนเงินพดด้วงมีจำนวนมาก ยากแก่การวินิจฉัยว่าตราใดผลิตขึ้นในรัชกาลใด และตราใดเป็นของทางราชการ หรือของเจ้าเมืองใดหรือของพ่อค้าประชาชน

สำหรับเงินพดด้วง ที่ทางราชการผลิตในสมัยกรุงสุโขทัยนั้น สันนิษฐานว่าตราราชสีห์ คงเป็นตราของทางราชการตราหนึ่งที่ใช้ตีประทับแต่ไม่กล้ายืนยันว่าเป็นตราประจำแผ่นดินหรือตราประจำรัชกาลของพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใด ตามหนังสือจุลยุทธการวงศ์ ความเรียง (ตอนต้น) ในหนังสือประชุมพงศาวดารภาคที่ ๖๖^{๒๐} ตอนหนึ่งกล่าวเป็นตำนานว่า สมเด็จพระร่วงเจ้า ได้เสด็จไปเจริญพระราชไมตรี ณ ประเทศจีน เพื่อทรงขอช่างทำถ้วยชามมาทำถ้วยชามกระเบื้อง ณ เมืองสุโขทัย พระเจ้ากรุงจีนทรงเห็นพระรูปโฉมของพระองค์งามล้ำเลิศ ประกอบด้วยราชลักษณะอันองอาจ มีราชศักดิ์หาที่สุกมิได้ จึงทรงพระดำริว่า พระเจ้าเมืองสุโขทัยนี้มีบุญธิการมาก มีวาจาสิทธิ์ สมดังคำเลื่องลือของลูกคาวานิชที่ไปติดต่อกับขาย ควรจะถวายราชสมบัติและพระราชบิดาให้ ครั้นสมเด็จพระร่วงเจ้าทรงทราบพระราชประสงค์ของพระเจ้ากรุงจีนว่าจะทรง

ยกพระราชธิดา และราชสมบัติให้ด้วยความรักใคร่นับถืออย่างสุจริต เช่นนั้น ก็เสด็จพระราชดำเนินไปยังรูปพระราชสีหอนมอยู่ในพระนครนั้น แล้วทรงอธิษฐาน ขอให้รูปพระราชสีห์นั้นเป็นที่เสวยท่าย โดยตรัสว่าเราจะตัดศีรษะแห่งพระราชสีห์นั้น ถ้าศีรษะนั้นไปตกลงในเมืองใด เราก็จะไปแสวงราชสมบัติอยู่ในเมืองนั้น ครั้นอธิษฐานแล้วจึงทรงตรูปพระราชสีห์ด้วยพระแสงขรรค์อาวุธแห่งพระองค์ รูปพระราชสีห์นั้นขาดกลางตัว ข้างศีรษะลอยไปในอากาศ และด้วยบุญอธิษฐานวาจาสิทธิ์ทำให้ไปตกลงกลางพระนครสุโขทัย

สมเด็จพระร่วงเจ้าทรงอภิเษกสมรสกับพระราชธิดาพระเจ้ากรุงจีน แลแสวงราชสมบัติอยู่ในเมืองนั้น ๓ เดือนก็เสด็จกลับกรุงสุโขทัยพร้อมด้วยพระมเหสีคือพระราชธิดาพระเจ้ากรุงจีนและช่างทำถ้วยขามอีก ๕๐๐ คน จากตำนานนั้นในสมัยกรุงสุโขทัย คงใช้ตราราชสีห์เป็นตราประจำรัชกาลหรือตราประจำแผ่นดิน ทงตราราชสีห์บนเงินพดด้วงก็มีลักษณะขาดกลางที่ลำตัว ยิ่งไปกว่านั้นเงินพดด้วงที่มีตราราชสีห์ส่วนมากมีรูปร่างเรียวยาวสวยงามมาก ทงขนาดหนึ่งบาทและค่ากว่าหนึ่งบาท

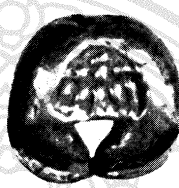
เท่าที่พบปรากฏว่าเงินพดด้วงสมัยกรุงสุโขทัยตามรูปร่างลักษณะที่แยกจากสมัยกรุงศรีอยุธยาแล้ว คือ มีรูระหว่างขาโต ขายาว โคนขา มีรอยบากทั้งสองข้าง ปลายขาซ้อนข้างแหลมและชิดกัน มีตราราชสีห์หรือตราช้าง เป็นต้น เป็นตราที่ตีประทับด้านบน ส่วนตราที่ประทับด้านหน้าและบางอันมีอยู่ด้านหลังด้วยนั้นมีหลายตรา บางอันมีตราประทับที่ขาทั้งสองข้างบริเวณด้านหน้าหรือด้านข้างด้วย เช่น

ด้านหลัง

ด้านบน

ด้านหน้า

เงินพดด้วง กรุงสุโขทัย ขนาดสองบาท
รูปร่างไม่ค่อยเรียบร้อยเข้าใจว่าราษฎรทำขึ้นใช้

เงินพดด้วง กรุงสุโขทัย ขนาดหนึ่งบาท แสดงด้านหลัง ด้านบนและด้านหน้า
รูปร่างเรียบร้อย ประสงค์เข้าใจว่าเป็นของทางราชการทำขึ้นใช้

เงินพดด้วง กรุ่งสุโขทัย ขนาดหนึ่งบาท และต่ำกว่าหนึ่งบาท แสดงด้านบน และด้านหน้า เว้นสองอันสุดท้ายแสดงแต่ด้านหน้า อันล่างขวาสุดไม่มีตรา

ข. สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาการผลิตเงินพดด้วงเพิ่มจำนวนมากขึ้น เพื่อให้พอใช้จ่ายทั่วพระราชอาณาจักร และมีกฎหมายออกบังคับในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ มิให้ราษฎรหรือเจ้าเมืองขนผลิตเอง ตั้งแต่ พ.ศ. ๑๙๐๓ เป็นต้นมาดังกล่าวแล้ว ตราที่ประทับบนเงินพดด้วงทั้งหมดเป็นของทางราชการ ทำให้วินิจฉัยได้ชัดเจนว่า เงินพดด้วงตราใดผลิตในรัชกาลใด แต่ก็ยังไม่พบหลักฐานครบถ้วนทุกตรา ปรากฏว่าตรา

ประจำรัชกาลมีจำนวนไม่เท่ากับจำนวนพระเจ้าแผ่นดิน ทำให้ต้อง
สันนิษฐานว่า พระเจ้าแผ่นดินที่ทรงครองราชสมบัติระยะสั้นพระชนมายุ
น้อย และหรือบ้านเมืองอยู่ในระหว่างศึกสงคราม หรือมีความยุ่งยาก
ภายในราชสำนัก อาจไม่มีโอกาสผลิตเงินพดด้วงขึ้นใช้ในรัชกาลนั้น ๆ
มีรัชกาลสมเด็จพระเจ้าทองจันทร์ ทรงครองราชสมบัติเพียง ๗ วัน ก็ถูก
ปลงพระชนม์ สมเด็จพระรพีภาณุราช พระชนมายุน้อย ทรงครอง-
ราชสมบัติ ๕ เดือน ถูกปลงพระชนม์ สมเด็จพระแก้วฟ้า พระชนมายุ
๑๑ พรรษา แม้ทรงครองราชสมบัติถึง ๒ ปีเศษ ก็เป็นเพียงงูในนามและถูก
ปลงพระชนม์ สมเด็จพระเชษฐาธิราช พระชนมายุ ๑๕ พรรษา ทรงครอง
ราชสมบัติถึง ๑ ปี ๗ เดือน ก็ตาม มีการแย่งราชสมบัติ และถูก
ปลงพระชนม์ สมเด็จพระอาทิตย์วงศ์ ทรงครองราชสมบัติ ๖ เดือน
เมื่อพระชนมายุไม่ถึง ๑๐ พรรษาและถูกปลงพระชนม์ สมเด็จพระเจ้าฟ้าไชย
ทรงครองราชสมบัติ ๙ เดือนถูกปลงพระชนม์ และสมเด็จพระศรีสุธรรม-
ราชาทรงครองราชสมบัติ ๒ เดือนเศษถูกปลงพระชนม์ ส่วนสมเด็จพระ
เจ้าฟ้าอภัยทรงครองราชสมบัติเดือนเดียวก็ถูกจับปลงพระชนม์ รวม ๘
รัชกาล คงเหลือเพียง ๒๖ รัชกาล ที่น่าจะผลิตเงินพดด้วงมีตราประจำ
รัชกาลออกใช้ สำหรับพระเจ้าแผ่นดินที่ทรงครองราชสมบัติเป็นเวลา
ยาวนานก็ผลิตเงินพดด้วงที่มีตราประจำรัชกาลมากกว่าหนึ่งตรา ฉะนั้น
ตราประจำรัชกาลสมัยกรุงศรีอยุธยาควรมีประมาณ ๓๐ ตรา สำหรับ
เงินพดด้วงขนาดหนึ่งบาท ส่วนขนาดต่ำกว่าหนึ่งบาท มีตราไม่เหมือนกับ
ขนาดหนึ่งบาทก็มากและมีตั้งแต่ตราประจำรัชกาลเท่านั้น

อย่างไรก็ดี ชาวต่างประเทศที่เข้ามาในกรุงศรีอยุธยาขณะนั้น ได้บันทึกหลักฐานไว้ว่ารัชกาลใดผลิตเงินพดด้วงตราใด รวมทั้งที่ ก.ศ.ร. กุหลาบเขียนเรื่องตราเงินพดด้วงสมัยกรุงศรีอยุธยาไว้ในหนังสือสยามประเพณีว่ามี ๒๕ ตรา พร้อมทั้งให้รายละเอียดด้วยว่า ตรานั้น ๆ ผลิตในรัชกาลใด เมื่อใด เรียกชื่อตราว่าอย่างไร ปรากฏว่าตราบางตราที่ ก.ศ.ร. กุหลาบเขียนไว้ไม่เคยพบ และมีตราที่มีได้เขียนไว้ปรากฏอยู่หลายตรา

ตราเงินพดด้วงสมัยกรุงศรีอยุธยาขนาดหนึ่งบาท ใน ๒๖ รัชกาลนั้นปรากฏว่าเงินพดด้วงขนาดหนึ่งบาทที่ผลิตออกใช้มีตราและรูปร่างลักษณะ ดังนี้

๑. รัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ ก.ศ.ร. กุหลาบกล่าวว่าตราประจำแผ่นดินเป็นรูปจักร ๖ แฉก ส่วนตราประจำรัชกาลเป็นรูปสังข์ทักษิณาวุธ

๒. รัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดี เนื่องจากทรงครองราชสมบัติครั้งที่ ๑ เป็นระยะเวลาสั้น เพราะทรงสละราชสมบัติให้สมเด็จพระบรมราชาที่ ๑ ซึ่งเป็นพระเชษฐาของพระราชชนนี แล้วทรงกลับไปครองเมืองลพบุรี คงไม่ทรงมีเวลาให้ผลิตเงินพดด้วงออกใช้ แต่ในการครองราชสมบัติครั้งที่ ๒ เป็นเวลาถึง ๖ ปี คงทรงให้ผลิตเงินพดด้วงออกใช้เป็นแน่

แต่ไม่ทราบว่ตราประจำรัชกาลเป็นรูปร่างอย่างใด ส่วนตราประจำแผ่นดินนั้นควรเป็นรูปจักร ๖ แฉก เหมือนรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑

๓. รัชกาลสมเด็จพระบรมราชาที่ ๑ (ขุนหลวงพงั่ว) ทรงมีพระบรม

เตชานุภาพมาก แผลอาณาเขตออกไป

กว้างขวาง สามารถรวมอาณาจักร

สุโขทัยเข้าไว้ได้ และทรงครองราชสมบัตินาน ๑๓ ปี ก.ศ.ร. กุหลาบกล่าวว่าตราประจำแผ่นดินเป็นรูปจักร ๖ แฉก เหมือนกับในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ ส่วนตราประจำรัชกาลเป็นรูปปรีศมี ๗ แฉก และมีอุณาโลมอยู่ข้างบน แต่เท่าที่พบตราประจำแผ่นดินเป็นรูปจักร ๖ แฉก และตราประจำรัชกาลเหมือนกับที่ ก.ศ.ร. กุหลาบเขียนไว้แต่ไม่มีอุณาโลมดังภาพ รูปลักษณะของเงินพดด้วง ขาแหลมแต่สั้นกว่าสมัยสุโขทัย รูระหว่างขาค่อนข้างโต โคนขามีรอยบากลึกและค่อนข้างใหญ่ ปลายขาชิดกัน

๔. รัชกาลสมเด็จพระเจ้ารามราชาธิราช ก.ศ.ร. กุหลาบว่าตรา

ประจำแผ่นดินเป็นรูปจักร ๘ จุดล้อมจุดกลาง มีกรอบวงกลมล้อม ส่วนตราประจำรัชกาลเรียกว่า “พุ่มข้าวบิณฑ์” ลักษณะเป็นจุด

คล้ายใบโพธิ์ ๑๐ จุด คล้ายตราประจำรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดี
ที่ ๒ ที่เรียกว่า ตราพระขอมดอกไม้ม

๕. รัชกาลสมเด็จพระอินทราชาที่ ๑ ก.ศ.ร กุหลาบว่า ตราประจำ

แผ่นดินเหมือนกับตราประจำแผ่นดินใน

รัชกาลสมเด็จพระเจ้ารามราชาธิราช ส่วน

ตราประจำรัชกาลเรียกตรามหานครินทร์

เป็นคล้ายดอกไม้เรียงกัน ๓ ดอก มีดอกที่ส้อยอยู่บน ใต้ดอกทั้ง ๔ ดอก มีจุด
ทุกดอก เหนือดอกซ้ายและขวามีจุดเล็กออกดอกละหนึ่งจุด ตรานี้เคยพบ
และมีตราประจำแผ่นดินเป็นรูปจักร ๘ จุดล้อมจุดกลางเหมือนกัน แต่ไม่มี
รอยบากที่ขา

๖. รัชกาลสมเด็จพระบรมราชาที่ ๒ ตราประจำแผ่นดินเหมือนกับ

สามรัชกาลที่แล้ว ส่วนตราประจำ

รัชกาล ก.ศ.ร กุหลาบเรียกว่า ตรา

พระเต้าปทุมธำรา เกอเลอร์ด^๓ พบเงิน

พดด้วงตราน (ดูภาพ) แต่ลักษณะแปลก

คือมีรอยคั่นที่ขาข้างละสองรอย ซึ่งไม่

ปรากฏในสมัยกรุงศรีอยุธยา ไม่มีรอยบาก ไม่มีเมล็ดข้าวสาร ตราที่ตี
ประทับไว้นั้นอยู่ในท่านอนตะแคงข้างหันหัวไปทางซ้าย

๓. รัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ก.ศ.ร กุหลาบเรียกตรา

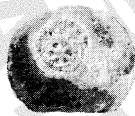
ประจำรัชกาลว่าตราพุ่มกล้วยพฤกษ์ เป็นรูป
คล้ายอักษรต่อเต่า ๕ ตัว ซ้อนกัน ๓ แถว
ส่วนตราประจำแผ่นดินเป็นตราจักร ๘ จุด
ล้อมจุดกลางเหมือนในรัชกาลก่อน ๆ

๔. รัชกาลสมเด็จพระอินทราชาที่ ๒ ใช้ตราประจำแผ่นดิน

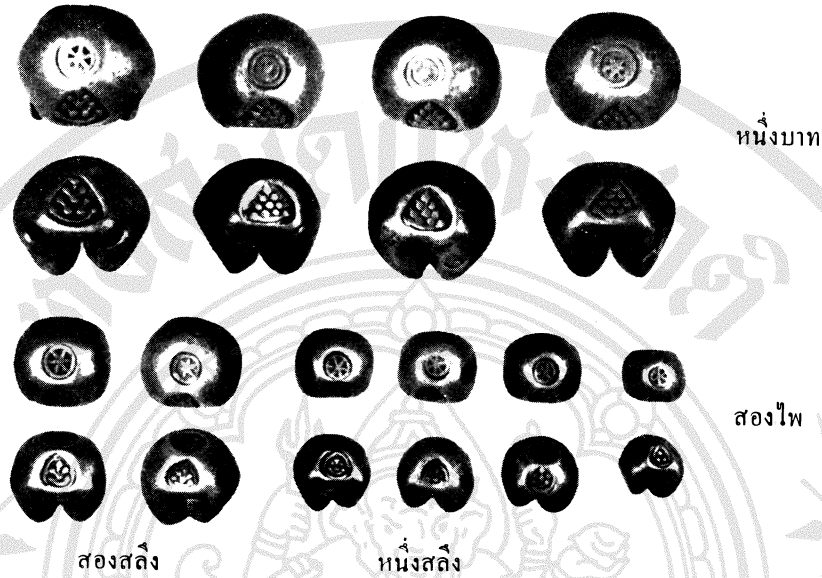
เช่นเดียวกับรัชกาลก่อน ส่วนตราประจำ
รัชกาล ก.ศ.ร กุหลาบ เรียกว่า ตรามณฑา
สวรรค์เป็นรูปจุดใหญ่อยู่กลาง ได้จุดมีจุดเล็ก
หนึ่งจุด เหนือจุดใหญ่มีจุดอยู่ในกรอบสอง
ข้างจุดใหญ่เป็นคล้ายกลีบดอกไม้วางละกลีบ

๕. รัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ตราประจำแผ่นดินเป็นจักร

๖ แฉก อยู่ในกรอบสองชั้น ส่วนตราประจำ
รัชกาล ก.ศ.ร กุหลาบ เรียกว่าตราพระข้อมดอกไม้วาง

เป็นรูปจุด ๑๐ จุดไม่มีกรอบล้อม ถ้าเป็นขนาดต่ำกว่าหนึ่งบาทมีเพียง ๖ จุด
เนื่องจากสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ทรงครองราชสมบัติเป็นเวลานาน
เกือบ ๔๐ ปี ในรัชกาลนี้ชาวโปรตุเกสแผ่อำนาจเข้ายึดเมืองท่าชายฝั่ง
ทะเลประเทศอินเดียแล้วข้ามมหาสมุทรอินเดียเข้ายึดเมืองมะละกาไว้ใน

เงินพดด้วงขนาดต่าง ๆ ในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดี ที่ ๒

อำนาจ การที่เมืองมะละกาเคยอยู่ใต้ปกครองของไทยมาก่อน จึงเป็นเหตุให้โปรตุเกสส่งทูตเข้ามาขอเป็นไมตรีและทำการค้าขายกับไทย แล้วขออนุญาตส่งผู้คนเข้ามาตั้งบ้านเรือนในกรุงศรีอยุธยา และเมืองชายทะเลภาคใต้ เช่น เมืองปัตตานี เป็นต้น นับว่าโปรตุเกสเป็นชาวยุโรปชาติแรกที่เข้ามาติดต่อค้าขายกับไทย^{๑๒} ส่วนการติดต่อค้าขายกับชาวเอเชียขึ้นกระทำการมานานแล้ว และในรัชกาลนี้ได้ส่งออกขุนศรีมณฑล เจ้ากรมสรรพากรเป็นราชทูตไปประเทศจีน ออกขุนศรีมณฑลได้นำวิชาลูกคิดมาสอนให้คนไทย ทำให้การค้าขายเจริญมากกว่าแต่ก่อน ความต้องการ

เงินตราไทยในการซื้อขายสินค้าเพิ่มขึ้น เข้าใจว่ามีการผลิตเงินตราหลาย
ครั้งในรัชกาลนี้ และมีการเปลี่ยนแปลงรูปร่างเล็กน้อย ตราประจำรัชกาล
เพี้ยนไป รอยบากหมดไป เกิดมีรอยเมล็ดข้าวสารบนแทนที่ ตั้งแต่รัชกาล
นี้เป็นต้นไปจนเลิกผลิตเงินพดด้วง

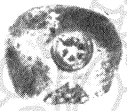
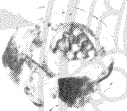
รูปลักษณะและตราประจำรัชกาลที่ผิดแปลกกัน แบ่งได้ ๓ รุ่น คือ

รุ่นหนึ่ง : มีตราประจำรัชกาลเป็นรูปจุด ๑๐ จุด อยู่ห่างกัน มีเส้นโยง

รุ่นหนึ่ง

ระหว่างจุดตั้งภาพ ขยายกว่า

รุ่นสอง

รุ่นสอง รูระหว่างขายังมีอยู่แต่เล็ก
รอยบากเล็กและใหญ่ บ้างก็เล็ก
และตัน ยังไม่มีเมล็ดข้าวสาร

รุ่นสาม

รุ่นสอง : มีตราประจำรัชกาล
เหมือนรุ่นหนึ่งแต่จุดริมนอกเป็น
รูปคล้ายใบโพธิ์ จุดชิดกัน
ตั้งภาพ ขาสั้นกว่ารุ่นหนึ่ง รอย

ค่อนข้างมีรอยเดียว ปลายขาห่างจากกัน รูระหว่างขาไม่มี รอยบากมีขนาด
ปานกลางบางอันเล็กเป็นเส้น เริ่มมีรอยเมล็ดข้าวสารตั้งแต่รุ่นนี้ไป

รุ่นสาม : มีตราประจำรัชกาลเหมือนรุ่นสองแต่รูปสูงโปร่งกว่า รูระหว่าง
ขาไม่มี รอยบากกลมเป็นเส้นสั้น ๆ ส่วนมากไม่มี เมล็ดข้าวสารมีทุกอัน
รูปร่างเงินพดด้วงกระทัดรัด สวยงาม ปลายขาห่างกันมากเหมือนเงิน
พดด้วงสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย

๑๐. รัชกาลสมเด็จพระบรมราชามาหาพุทธางกูร ตราประจำแผ่นดิน

เป็นรูปจักร ๘ จุดล้อมจุดกลางมีกรอบวงกลม
ล้อม ส่วนตราประจำรัชกาลนั้น ก.ศ.ร
กุหลาบ เรียกว่าตรารัศมีไขว้ เป็นรูปกลม
มีรัศมีขนบน ๓ เส้น ลงล่างข้างละ ๒ เส้น

๑๑. รัชกาลสมเด็จพระไชยราชาธิราช ก.ศ.ร กุหลาบว่าตราประจำ

แผ่นดินเหมือนกับในรัชกาลก่อน ส่วนตรา
ประจำรัชกาลเรียกว่าตรารัตนไชย เป็นรูป
จุดกลมใหญ่ ๓ จุด มีเส้นขึ้นไปจุดละหนึ่ง
เส้นและจากจุดกลมใหญ่ ข้ายขวามีเส้นลง
มาจุดละเส้น ข้างล่างมีจุดเล็ก ๒ จุด

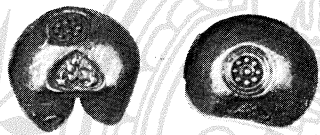
๑๒. รัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราช ตราประจำแผ่นดิน

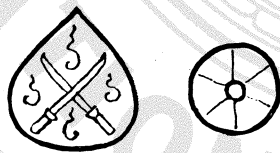
เป็นรูปจักร ๖ แฉกอยู่ในกรอบสองชั้น แต่
ก.ศ.ร กุหลาบเขียนเป็นจักร ๗ แฉก ซึ่งไม่น่าจะ
เป็นเช่นนั้น ส่วนตราประจำรัชกาลเรียกข้างเผือก เป็นรูปข้างขึ้นหันหน้า
ไปทางซ้าย ในรัชกาลนี้ โปรตุเกสใช้เรือรบและเรือสินค้าช่วยไทยรบมอญ
ชนะ เมื่อ พ.ศ. ๒๐๙๑ ไทยจึงส่งราชทูตไปเจริญสัมพันธไมตรีกับ
พระเจ้าแผ่นดินโปรตุเกส ณ กรุงลิสบอนเมื่อ พ.ศ. ๒๐๙๓ ทำให้
การค้าขายกับชาวต่างประเทศโดยเฉพาะกับชาวโปรตุเกสกว้างขวางยิ่งขึ้น

๑๓. **รัชกาลสมเด็จพระมหินทราธิราช** คงผลิตเงินพดด้วงออกใช้ใน
รัชกาลนี้ เพราะ สมเด็จพระราชาธิบดีฯ ทรงมอบ ราชสมบัติให้ต้อง มีพิธี
บรมราชาภิเษก และมีตราประจำรัชกาล แต่ไม่ทราบว่ารูปร่างเป็น
อย่างไร ส่วนตราประจำแผ่นดินคงเหมือนกับในรัชกาลสมเด็จพระ
พระมหาจักรพรรดิราชาธิราช

๑๔. **รัชกาลสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช** ก.ศ.ร. กุหลาบว่าตรา
ประจำแผ่นดินเป็นรูปจักร ๘ จุดล้อม
จุดกลางมีกรอบวงกลมล้อมรอบนอก
สองชั้น ตราประจำรัชกาล ก.ศ.ร.
เป็นรูปคล้ายช่อดอกไม้ มีเมล็ดข้าวสาร
รอบค่อนกลมเดียว

๑๕. **รัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช** ตราประจำแผ่นดินเป็น
รูปจักร ๖ แฉกอยู่ในกรอบสองชั้น ตรา
ประจำรัชกาล ก.ศ.ร. กุหลาบ เรียกว่า พระ-
แสงดาบ เป็นรูปคล้ายดาบสองเล่มไขว้กัน
และมีอุณาโลมอยู่ระหว่างช่องทั้งสี่ ช่อง
ละอัน เท่าที่พบมีตราประจำรัชกาลคล้ายพระแสงดาบไขว้ ไม่มีเมล็ด
ข้าวสาร

๑๖. **รัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถ** ตราประจำแผ่นดินเหมือนกับใน
รัชกาลก่อน ส่วนตราประจำรัชกาล

ก.ศ.ร. กุหลาบเรียกว่าตราเศวตฉัตร มี
ลักษณะเป็นเส้นขีดตามขวาง ๕ เส้น
เหนือขึ้นไปเป็นจุดแหลมคล้ายใบโพธิ์

๑๗. **รัชกาลสมเด็จพระเจ้าฟ้าศรีเสาวภาคย์** ก.ศ.ร. กุหลาบ ว่าตราประจำ

แผ่นดิน เป็นจักร ๘ จุดล้อมจุดกลาง มีเส้นโยง
ระหว่างจุด กรอบหยักเข้าตามจุดทุกจุด

คล้ายยันต์ ส่วนตราประจำรัชกาลเรียกว่าพระมหาขรรค์เทพิน เป็นรูปจุด
สี่จุด จุดบนเป็นยอดขรรค์ ในภาพตราอนตะแคงขวา มีกรอบล้อมรอบ

๑๘. **รัชกาลสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม** ตราประจำแผ่นดินมี ๒ แบบ

คือ เป็นรูปคล้ายยันต์มากกว่ารัชกาลก่อน
ตั้งภาพบน ส่วนอีกแบบหนึ่งเป็นจุด ๘ จุด
ล้อมจุดกลาง มีกรอบล้อมหยักเข้าทุกจุด

ตั้งภาพล่าง ส่วนตราประจำรัชกาล ก.ศ.ร.

กุหลาบเรียกว่า ตรารัศมีเปลวเพลิง เป็นรูป

คล้ายดวงไฟที่มีเปลวเพลิงลอยอยู่รอบ ๆ มีกรอบชัดเจน ในรัชกาลนี้
ชาวฮอลันดาเข้ามาค้าขายมาก จนชาวโปรตุเกสเสียใจและรังแกชาวฮอลันดา

อย่างรุนแรง ไทยให้ความยุติธรรมแก่ชาวฮอลันดาและมีข้อพิพาทกับชาวโปรตุเกส จนขาดการติดต่อค้าขายกันไปชั่วระยะหนึ่ง

๑๕. **รัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง** ตราประจำแผ่นดินเป็น

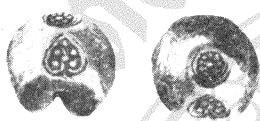
รูปจักร ๘ จุด ล้อมจุดกลาง มีกรอบวงกลม
ล้อมสองชั้น ส่วนตราประจำรัชกาล
ก.ศ.ร. กุหลาบ เรียกว่า พุ่มข้าวบิณฑ์
จอมปราสาท เป็นรูปจุด ๗ จุด เรียงกัน

แถวละ ๓ จุด ๒ แถว แถวบนมีหนึ่งจุด อยู่ภายในกรอบ มีเมล็ดข้าวสาร
ร้อยคั่นเดียว

๒๐. **รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช** ทรงครองราชสมบัติ

เป็นเวลานานถึง ๓๑ ปี มีการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศมากกว่ารัชกาล
ก่อน ๆ มีข้าราชการชั้นผู้ใหญ่เป็นชาวต่างประเทศหลายนาย เช่น
ออกญาวิไชยเณทร์ เป็นต้น ได้ส่งคณะราชทูตไทยไปเจริญพระราชมิตร
ถึงกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส โดยมีออกพระวิสุตรสุนทร (ออกญา
โกษาปาน) เป็นหัวหน้าคณะ ในรัชกาลนี้มีการส่งคนไทยไปศึกษาที่
กรุงปารีสเป็นครั้งแรกถึง ๒๖ นาย สัมพันธไมตรีระหว่างไทยกับฝรั่งเศส
แน่นแฟ้นกว่าชาติอื่น ถึงกับพระราชทานเงินและที่ดินให้หมอสอนศาสนา
สร้างโบสถ์ที่ตำบลเกาะมหาพราหมณ์ เมืองกรุงเก่า เรียกว่า “อารามฝรั่ง”

ของหลวง” ฝรั่งเศสเรียกว่า “วัดเซงโยเซฟ” และสร้างโรงเรียนให้ด้วย
เรียก “โรงเรียนมหาพราหมณ์” สอนภาษาฝรั่งเศสโรมัน และคริสต์ศาสนา
ชาวฝรั่งเศสเข้ามาติดต่อค้าขายมาก ลาลูแบร์บันทึกไว้ว่า เงินตราไทย
มีตราประจำแผ่นดินเป็นรูปจักร ๘ จุด ล้อมจุดกลาง มีกรอบล้อมรอบนอก
สองชั้น ส่วนตราประจำรัชกาลเป็นตราบัวหรือพุ่มข้าวบิณฑ์ รูปร่างเป็น

จุด ๖ จุด มีกรอบล้อมรอบ ระหว่างจุดยอด
และใต้จุดยอดมีเส้นเป็นสองแนกกัน รัชกาล
ผลิตเงินพดด้วงออกใช้มากกว่าหนึ่งตราแน่นอน

คือมีตราครุฑเป็นตราประจำรัชกาลอีกตราหนึ่ง ลักษณะเป็นครุฑ

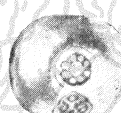
แบบ ๑

แบบ ๒

แบบ ๓

แบบ ๔

ยื่นกางขา กาง
แขน ขูมอขนทง
สอง ข้างอยู่ใน
กรอบ มีกนกเป็น

พื้น ส่วนตราประจำแผ่นดินติดกับตราแรกเล็กน้อย และมี ๔ แบบ คือ

แบบ ๑ เป็นจุด ๘ จุด ล้อมจุดกลางซึ่งใหญ่กว่า มีกรอบนอกล้อม
สองชั้น เหมือนตราประจำแผ่นดินรุ่นตราบัว

แบบ ๒ เป็นรูป ๘ กลีบ ล้อมจุดกลางซึ่งมีวงล้อมหนึ่งชั้น รอบนอกกลีบ
มีกรอบนอกหยักเข้าทุกกลีบ และวงกลมล้อมอีกชั้นหนึ่ง

แบบ ๓ เป็นรูป ๘ จุด ล้อมจุดกลางซึ่งมีวงล้อมหนึ่งชั้น รอบนอกจุด
มีกรอบล้อมหยักเข้าทุกสองจุด

แบบ ๔ เป็นรูป ๘ จุด ล้อมจุดกลางซึ่งมีวงล้อมหนึ่งชั้น รอบนอกจุด
มีกรอบล้อมสองชั้น

เงินพดด้วงรัชกาลนี้มีรูปลักษณะเข้ามาตรฐานแล้ว คือ ขาสน
มีรอยคั่นกลมรอยเดียว ปลายขาห่างกัน ไม่มีรู ไม่มีรอยบาก มีเมล็ดข้าวสาร

๒๑. รัชกาลสมเด็จพระเพทราชา ตราประจำแผ่นดินเป็นรูปจักร

๘ จุด ล้อมจุดกลางมีกรอบนอก ส่วนตรา
ประจำรัชกาล ก.ศ.ร. กุหลาบ เรียกว่า
ตรามหานพรัตน์ เป็นรูปคล้ายดอกจันทน์
อยู่ในกรอบนอก

๒๒. รัชกาลสมเด็จพระเจ้าเสือ ตราประจำแผ่นดินเป็นรูปจักร ๘ จุด

ล้อมจุดกลาง ไม่มีกรอบนอกล้อม ส่วน
ตราประจำรัชกาล ก.ศ.ร. กุหลาบ เรียกว่า
มหาอุณาโลม หรือสังข์นก หรือเบ็ด

เนื่องจากสมเด็จพระเจ้าเสือมีพระนามเดิมว่า มะเตือ และ สังข์ จึงควร
เรียกว่า ตราสังข์นกจะเหมาะสมกว่า

๒๓. รัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระ ตราประจำแผ่นดิน

เป็นจักร ๘ จุด ล้อมจุดกลาง ไม่มีกรอบ

นอกล้อม ส่วนตราประจำรัชกาล ก.ศ.ร.

กุหลาบเรียกว่า ตราแก้วโคมล เป็นรูปคล้าย

กลีบดอกไม้ ๓ กลีบ ใต้กลีบกลางมีจุด และบนกลีบกลางมีกลีบหนึ่ง

๒๔. รัชกาลสมเด็จพระเจ้าบรมโกศ ตรีประจำแผ่นดินเป็นจักร

๘ จุด ล้อมจุดกลาง ไม่มีกรอบนอกล้อม
ส่วนตราประจำรัชกาล ก.ศ.ร. กุหลาบ
เรียกว่า ตราพระครอบพระมหามงกุฏ เป็น
รูปคล้ายกลองสี่เหลี่ยม มียอด ข้างกลองมี
จุดข้างละสองจุด

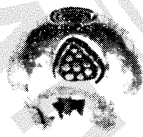
๒๕. รัชกาลสมเด็จพระเจ้าอู่ทอง ตรีประจำแผ่นดินเป็นจักร

ตราอู่ทอง

๘ จุด ล้อมจุดกลาง กรอบนอกล้อม
สองชั้น ส่วนตราประจำรัชกาล
ก.ศ.ร. กุหลาบ เรียกว่า ตราอู่
ทองเป็นรูปจุด ๔ จุด อยู่ใน
กรอบนอกเปิดข้าง มีเมล็ดข้าวสาร รอยค่อนข้าง

๒๖. รัชกาลสมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ ตรีประจำแผ่นดิน

ตราราชวัตร

เป็นจักร ๖ แฉก อยู่ในกรอบ
วงกลมสองชั้น ส่วนตราประจำ
รัชกาลเรียกว่า ตราราชวัตร เป็นรูป
จุด ๘ จุด อยู่ในกรอบ มีเมล็ด
ข้าวสาร รอยค่อนข้าง

ตราเงินพดด้วงที่กล่าวมานั้นเป็นตราที่พบแล้ว และที่ ก.ศ.ร. กุหลาบ
กล่าวว่าเป็นเช่นนั้น แต่ข้าพเจ้ายังไม่พบ จึงต้องนำภาพเขียนของ ก.ศ.ร.
ลงไว้

ตราเงินพดด้วงที่ยังไม่ทราบ และมีรูปลักษณะผลิตใน
สมัยกรุงศรีอยุธยาอีกหลายตรา แต่ไม่ทราบว่าผลิตในรัชกาลใด จากรูป
ลักษณะแบ่งออกได้ ๒ พวก คือพวกที่ผลิตก่อนรัชกาลสมเด็จพระรามา
ธิบดีที่ ๒ ซึ่งมีลักษณะขาก และไม่มีเมล็ดข้าวสาร อีกพวกหนึ่ง
ผลิตหลังรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ คือไม่มีรอยบากที่ขา มีเมล็ด
ข้าวสาร กับรอยคั่นข้างละหนึ่งรอย

เงินพดด้วงก่อนรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ที่ไม่
ทราบแน่ชัดว่าผลิตในรัชกาลใด มีตราประจำแผ่นดินเป็นรูปจักร ๖ แฉก

เงินพดด้วงตราจักรกับ
ตราสังข์ ขนาดหนึ่งบาท
และขนาดสองสลึง

มีกรอบนอกสองชั้น ส่วนตราประจำรัชกาล
เป็นรูปสังข์หันหัวไปทางซ้าย ปลายขาข้าง
แหลมอยู่แต่สั้นมากกว่าสมัยกรุงสุโขทัย ไม่มี
เมล็ดข้าวสาร ขนาดหนึ่งบาท ไม่เห็น
รอยบาก แต่ขนาดสองสลึงมีรอยบากชัดเจน
มีรูระหว่างขาไม่โต รอยคั่นมีตามยาว
ของขา ตราอาจผลิตในรัชกาลสมเด็จพระ

พระราเมศวรก็ได้ เพราะอาจใช้ตราสังข์คล้ายในรัชกาลสมเด็จพระราช
บิดา แต่ดัดแปลงให้ต่างออกไป ส่วนตราประจำแผ่นดินเหมือนกัน

เงินพดด้วงหลังรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ที่ยัง
ไม่ทราบว่าผลิตในรัชกาลใด มีหลายตรา ดังนี้

๑. ตราประจำแผ่นดิน เป็นจักร ๖ แฉก อยู่ในกรอบสองชั้น

ตราประจำรัชกาลเป็นจุด ๗ จุด อยู่บนเส้นต่อ

ระหว่างสองจุดล่าง มีกรอบล้อมรอบ คล้ายตรา

พระขอมดอกไม้ในรัชกาลสมเด็จพระรามา-

ธิบดีที่ ๒ มีเมล็ดข้าวสาร รอยคั่นเดี่ยว ไม่มีรูระหว่างขา ไม่มีรอยบาก

นำจัดเข้าไว้ในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ เป็นอีกรุ่นหนึ่ง

๒. ตราประจำแผ่นดิน เป็นรูปจักร ๘ จุด ล้อมจุดกลาง รอบนอก

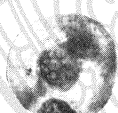
จุดมีกรอบล้อมรอบหยักเข้าทุกจุด ขาสั้น มีรอย

คั่นกลมเดี่ยว ไม่มีรูระหว่างขา ไม่มีบาก

มีเมล็ดข้าวสาร ตราประจำรัชกาลเป็นรูปสังข์

หันหัวไปทางขวา ไม่มีกรอบล้อม

๓. ตราแผ่นดิน เป็นรูปจักร ๘ จุด ล้อมจุดกลาง รอบนอกจุด มี

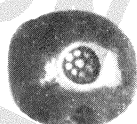
กรอบล้อมรอบหยักเข้าทุกจุด ขาสั้นรอยคั่น

เดี่ยว มีเมล็ดข้าวสาร ไม่มีรอยบาก ตรา

ประจำรัชกาล เป็นรูปคล้ายสมอเรือ มีกรอบ

ล้อมรอบ

๔. ตราประจำแผ่นดิน เป็นรูปจักร ๘ จุด ล้อมจุดกลาง รอบนอก

ไม่มีกรอบล้อม ตราประจำรัชกาล เป็นรูป

คล้ายพระแสงดาบไขว้ในรัชกาลสมเด็จพระ

พระนเรศวร (ในภาพตราอนตะแคงขวา)

ไม่มีเมล็ดข้าวสาร ไม่มีรอยบาก

๕. ตราประจำแผ่นดิน เป็นรูปจักร ๘ จุด ล้อมจุดกลาง รอบนอก

มีกรอบหยักเข้าหาทั้งสองจุดและมีกรอบนอก

ล้อมอีกชั้น คล้ายตราประจำแผ่นดินรัชกาล

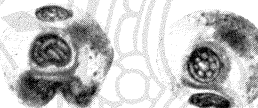
สมเด็จพระนารายณ์มหาราช ตราประจำ

รัชกาล คล้ายดอกไม้เรียงกัน ๓ ดอก มีดอกที่อยู่บนใต้ดอกกลางมีจุดคล้าย

ตราที่ ก.ศ.ร. กุหลาบเรียกว่า ตรามหานครินทร์ ในรัชกาลสมเด็จพระ-

อินทราชา ที่ ๑ มีรอยคั่นเดียว ไม่มีรอยบาก

๖. ตราประจำรัชกาล เป็นรูปจักร ๗ จุด ล้อมจุดกลาง รอบนอก

จุดมีกรอบล้อม ตราประจำรัชกาล เป็นรูป

คล้ายสังข์เป็นเส้น หันหัวไปทางซ้าย ที่หัว

มีจุด ๔ จุด มีเมล็ดข้าวสาร รอยคั่นเดียว

๗. ตราประจำแผ่นดิน เป็นรูปจักร ๗ จุดล้อมจุดกลาง รอบนอก

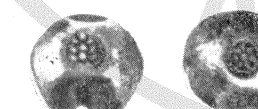

จุดมีกรอบล้อม ตราประจำรัชกาล เป็นรูป

คล้ายสังข์เป็นเส้น หันหัวไปทางซ้าย ไม่มี

กรอบล้อม มีเมล็ดข้าวสาร รอยคั่นเดียว

๘. ตราประจำแผ่นดิน เป็นรูป ๗ จุด ล้อมจุดกลาง รอบนอกจุด

มีกรอบล้อมตราประจำรัชกาลเป็นจุด ๔ จุด

คล้ายตราราชวัตร มีกรอบล้อม มีเมล็ด

ข้าวสาร รอยคั่นเดียว

५६

เงินพดด้วงสมัยกรุงศรีอยุธยา ขนาดต่ำกว่าหนึ่งบาท บาง
รัชกาลมีตราเหมือนกับขนาดหนึ่งบาท ทั้งตราประจำแผ่นดินและตรา
ประจำรัชกาล เช่นในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ แต่ส่วนมากก็มี
ตราเดียว คือตราประจำรัชกาล และอาจเหมือนหรือไม่เหมือนกับตราประจำ
รัชกาล ของขนาดหนึ่งบาทก็ได้ ทำให้ วินิจฉัยยากว่าเงินพดด้วงตรานั้น ๆ
ผลิตในรัชกาลใด บางอันมีลักษณะคล้ายเงินตราตะไคร่ ส่วนมากมีรูปร่าง

เป็นเงินพดด้วง รอยค้อนเดี่ยว และรอยค้อนคู่ มีรอยบากก็มี ไม่มีรอยบากก็มาก ตั้งแต่ขนาดสลึงลงไปไม่มีรอยเมล็ดข้าวสาร เช่นในภาพ

เงินพดด้วง สมัยกรุงศรีอยุธยา ตราต่าง ๆ ขนาดต่ำกว่าหนึ่งบาทหลวงมา
มีขนาดสลึง สลึง เฟื้อง และสองไพ

ก. สมัยกรุงธนบุรีเป็นราชธานี

พ.ศ. ๒๓๐๙ พระยาวิเชียรปราการ (พระยาตาก) ได้รับคำสั่ง
ให้เป็นนายกองทัพเรือยกออกไปตั้งค่ายสกัดทัพเรือพม่า ซึ่งจะมาจาก
ทุ่งวัดใหญ่ นอกกรุงศรีอยุธยา ด้านตะวันออก ครั้นเห็นว่าไม่มีทางสู้พม่า
จึงรวบรวมทหาร ๕๐๐ คนตีฝักกองทัพพม่าออกไปเมื่อเดือน ๒ ขุน ๔ ค่ำ
ในปีนั้น ทางบ้านหันตรา บ้านข้ามเม่า ถึงแขวงเมืองระยอง ตงตั่ว

ขึ้นเป็นเจ้า เรียกว่า *เจ้าตาก* รวมพลและสะเบียงไว้ พร้อมทั้งต่อเรือรบเรือไล่ และได้เมืองจันทบุรี

กรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่า เมื่อวันที่ ๑๗ เมษายน พ.ศ. ๒๓๑๐ ครั้นถึงเดือน ๑๑ เจ้าตากยกทัพเรือออกจากเมืองจันทบุรีเข้าตีเมืองธนบุรีได้ในเดือน ๑๒ ตีค่ายโพธิ์สามต้นได้ เมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๑๐ แล้วตั้งตนเป็นพระเจ้าแผ่นดิน โปรดเกล้าฯ ให้จัดการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกที่กรุงธนบุรี และตั้งกรุงธนบุรีเป็นราชธานีแทนกรุงศรีอยุธยา เมื่อวันที่ ๒๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๑๑

สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ได้ทรงขยายอาณาเขตออกไปกว้างขวาง ประเทศไทยมีความเจริญรุ่งเรืองมาก จนกระทั่งวันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๒๔ เกิดขบถยกกำลังเข้าล้อมพระราชวัง มีการต่อสู้ไม่นานนัก สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชถูกจับ และถูกปลงพระชนม์ในวันที่ ๖ เมษายน พ.ศ. ๒๓๒๕ เมื่อพระชนมายุ ๔๙ พรรษา ทรงครองราชสมบัติ ๑๔ ปี

ในรัชกาลนี้การค้าติดต่อค้าขายกับประเทศต่าง ๆ มากกว่าแต่ก่อน ทรงให้ต่อเรือบรรทุกสินค้าออกไปค้าขายต่างประเทศจำนวนมาก คงมีการผลิตเงินตราออกใช้จ่ายแน่นอน เพราะพม่าขนเอาไปและเงินทองสูญหายไป ในระหว่างบ้านเมืองกำลังมีศึกสงครามเป็นจำนวนไม่น้อย ไม่ทราบว่าในรัชกาลนี้ผลิตเงินพดด้วงออกใช้กตรา แต่ที่แน่นอน คือ

ตราทวิวุธ ก.ศ.ร. กุหลาบ เขียนไว้ในหนังสือสยามประเพณี

เงินพดด้วงขนาดหนึ่งบาท ภาพซ้าย
ตราประจำรัชกาลอนตะแกงซ้าย

และที่ข้าพเจ้าได้เห็นเงินพดด้วงขนาด

หนึ่งบาทของรัชกาลนี้ มีตราประจำ

แผ่นดินเป็นรูปจักร ๕ แฉก ระหว่าง

แฉกมีจุด ผิดกับตราประจำแผ่นดิน

สมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งส่วนมากเป็นจุด ๘ จุด ล้อมจุดกลาง ทั้งผิดกับ
ตราประจำแผ่นดินสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ของรัชกาลที่ ๑ ซึ่งเป็นรูปจักร
๘ กลีบ กลางจักรมีจุด ส่วนตราประจำรัชกาลเป็นรูปช่อมสองง่าม
ปลายด้ามช่อมีจุด ก.ศ.ร. กุหลาบเรียกว่า **ตราทวิวุธ**

รูปร่างลักษณะเงินพดด้วงเหมือนกับเงินพดด้วงปลายสมัยกรุงศรี-
อยุธยา คือ ขาสั้น ปลายขาห่างกัน ไม่มีรูระหว่างขา ไม่มีรอยบาก
รอยคั่นกลมข้างละหนึ่งรอย เลอเมย์ว่าไม่มีเมล็ดข้าวสาร และที่ข้าพเจ้า
เห็นก็ไม่มีเหมือนกัน ส่วนเงินพดด้วงขนาดต่ำกว่าหนึ่งบาท น่าจะผลิต
ออกใช้บ้างแต่ยังไม่พบ

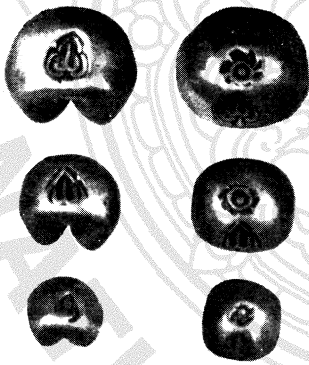
ง. สมัยกรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานี

เงินพดด้วง ยังคงผลิตใช้ติดต่อกันจากสมัยกรุงธนบุรีมาถึงกรุง
รัตนโกสินทร์ ตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ ถึงรัชกาลที่ ๔ ต่อมาในรัชกาลที่ ๕
โปรดเกล้าฯ ให้ผลิตเป็นเงินพดด้วงที่ระลึก ๒ ครั้ง หลังจากนั้นไม่มีการ
ผลิตอีก และโปรดเกล้าฯ ให้เลิกใช้ เพราะมีเงิน **เงินแป** หรือ
เงินเหรียญแบบ ๆ ใช้แทนตั้งแต่รัชกาลที่ ๔ เป็นต้นมา

๑. **รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก** ในหนังสือ พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์^{๑๔} กล่าวว่า “เงินตราในรัชกาลที่ ๑ เป็นเงินพดด้วงอย่างเดิม แต่แรกใช้ตรารูปจักรดวงหนึ่ง รูปจักรดวงหนึ่ง เมื่อภายหลังบรมราชาภิเษกครั้งหลังโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนตรารูปจักรเป็น ตรารูปบัวผัน แต่ตราจักรนั้นคงไว้” แสดงว่าในรัชกาลนี้มีตราประจำ รัชกาล ๒ ตรา สำหรับตราจักรซึ่งเป็นตราประจำแผ่นดินเป็นรูปจักร ๔ กลีบ กลางจักรมีจุดคล้ายกงจักรซึ่งเป็นอาวุธของพระวิษณุ ผีตกบัลลังก์ ในสมัยกรุงศรีอยุธยาซึ่งเป็นลักษณะธรรมจักร ส่วนตราประจำรัชกาล ๒ ตรา มีรูปลักษณะดังนี้ คือ

ก. **ตราตรีศูล** เรียกสั้น ๆ ว่า **ตราตรี** หรือ **ตรากรั** หมายถึงอาวุธ ของพระศิวะ มีรูปร่างเป็นสาม หนึ่งบาท งามมีกรอบล้อมรอบ ผลิตเมื่อ ปราบดาภิเษกในวันที่ ๑๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๓๒๕ เงินพดด้วงตรากร- จักรกับตรากรันขนาดหนึ่งบาทมี รูปลักษณะเหมือนกับเงินพดด้วง สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายและ

สมัยกรุงธนบุรี คือขาสั้น ปลายขาไม่ชิดกัน รูกระหว่างขาไม่มี มีเมล็ด ขาวสาร ห้ามรอยคั่นกลมข้างละหนึ่งรอยทุกอัน ขนาดต่ำกว่าหนึ่งบาท มี สองสลึง สลึง เฟือง สองไพ และไพ ทุกขนาดมีตราประจำแผ่นดิน และ ตราประจำรัชกาลตีประทับอย่างเรียบร้อย

หนึ่งบาท
สองสลึง
สลึง

ข. **ตราบัวผัน** นิยมเรียกว่า **ตราบัวอุณาโลม** ตราปรากฏเมื่อ

เงินพดด้วงตราจักรกับตรา
บัวอุณาโลมขนาดหนึ่งบาท
ลงมาถึงหนึ่งไพ

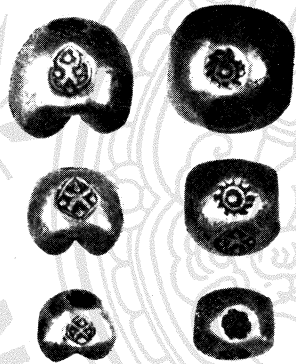
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ตั้ง
ราชวงศ์จักรีขึ้นใหม่เรียบร้อยแล้ว พระเจ้า
นั่งยาเธอพระองค์เจ้าลา พระอนุชาต่าง
พระมารดาไต่ัญเชิญพระบรมอัฐิ สมเด็จพระ
พระชนกนาถและพระมหาสังข์ขัตติยราชนิกุล* เลี่ยม
ทองคำของเดิมสมัยกรุงศรีอยุธยามาทูลเกล้า ฯ
ถวาย ทรงพอพระราชหฤทัยมาก และ
โปรดเกล้า ฯ ให้พระองค์เจ้าลาเป็นสมเด็จพระ
เจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าอัษฎางค์วัฒนา
และต่อมาได้ทรงกรมเป็น กรมหลวงจักรเจษฎา
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงใช้ตรา
บัวอุณาโลม หรือตราบัวผัน เป็นตราประจำ
รัชกาลตั้งแต่ปราบดาภิเษก ใน พ.ศ. ๒๓๒๘
มาจนตลอดรัชกาล ส่วนตราจักรเป็นรูปจักร
กลับ เหม่อมเดิมคงกล่าวแล้ว

ตราบัวอุณาโลมที่ประทับบนเงินพดด้วงมีรูปร่างคล้ายสังข์เวียนขวา
อยู่ในกรอบม้วนเป็นลายกนก รูปลักษณะของเงินพดด้วงตราเหมือนกับ
ตราจักรกับตรากรีกุอย่าง เว้นแต่รอยคั่นทิวา เริ่มมีสองรอยข้างหนึ่ง

* น่าจะเป็นพระมหาสังข์ทักษิณาวุธ

ข้างใด และต่อมามี^๕ทั้งสองข้าง รอยคั่นรอยบนเล็กยาวตามขวาง รอยล่างใหญ่กว่ามาก ขนาดต่ำกว่าหนึ่งบาท มี สองสลึง สลึง เฟื้อง สองไพ และไพ เช่นเดียวกับตราจักรกับตราตรี

๒. รัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เท่าที่ทราบกันทั่วไปลงความเห็น ว่า ในรัชกาลนี้ผลิตเงินพดด้วงออกใช้เพียงตราเดียว คือ ตราพญาครุฑ หรือเรียกสั้น ๆ ว่า ตราครุฑ

เงินพดด้วงตราจักรกับตราครุฑ
ขนาดหนึ่งบาท (ครุฑอกยาว)
สองสลึงและสลึง (ครุฑอกสั้น)

ตราประจำแผ่นดินของเงินพดด้วงในรัชกาลนี้^๕สลับแปลกไปจากในรัชกาลที่ ๑ คือเป็นรูปจักร ๖ กลีบ แต่ละกลีบมีจุดกลางกลีบ กลางจักรมีจุด การใช้ตราประจำรัชกาลเป็นรูปครุฑนั้น เข้าใจว่าพระองค์ทรงมีพระนามเดิมว่า จุ้ยหรือครุฑ ตราครุฑที่เคยเป็นตราประจำรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช สมัยกรุงศรีอยุธยา^๕มาครั้งหนึ่งแล้ว

ตราครุฑในรัชกาลนี้มี^๕รูปเป็น ๒ แบบ คือ คล้ายหรือเหมือนตราครุฑในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์แบบหนึ่งเป็นครุฑยืนกางขา กางแขน^๕ขน อยู่ในกรอบ^๕พนมลายกนกเล็กนอย เรียกกันว่า “ครุฑอกยาว” อีกแบบหนึ่งเป็นรูปคล้ายครุฑและไม่สวยงาม ดูคล้ายรูปกา^๕กะบาท มีจุด

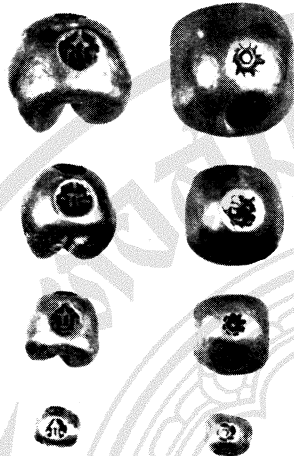
ต่อเป็นสี่ระยะ ข้างลำตัวและระหว่างขามีจุด อยู่ในกรอบ เรียกว่า “*ครุฑอกสน*”

เงินพดด้วงตราเงินรูปลักษณะทั่วไปเหมือนกับที่ผลิตในรัชกาลที่ ๑ แต่รอยคั่นขาทั้งสองข้างพบว่ามีรอยคั่นเพียงน้อยอัน รอยคั่นสองรอยพบมากขึ้นและมีกมทั้งสองข้าง อย่างไรก็ตามก็ตรอยคั่นบนคางยังเล็กและยาวไปตามขวาง ส่วนรอยล่างใหญ่กว่า เลอเมย์^๓ ว่ามี ๔ ขนาด คือ หนึ่งบาท สองสลึง สลึง และเฟื้อง เข้าใจว่าขนาดสองไพและไพคงจะผลิตบ้างแต่ยังไม่เคยพบ หรือไม่ได้ผลิตเลย เพราะมีเงินพดด้วงขนาดย่อยของรัชกาลก่อน ๆ พอใช้จ่ายอยู่แล้วก็อาจเป็นได้

๓. *รัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว* ในรัชกาลนี้ผลิตเงินพดด้วงออกใช้หลายตราทั้งที่เป็นเงินใช้ทั่วไป และเป็นที่ระลึกในโอกาสสำคัญ ๆ หลายคราว คือ

ก. *ตราพระมหาปราสาท* เรียกสั้น ๆ ว่า *ตราปราสาท* มีตราประจำแผ่นดินเหมือนกับในรัชกาลที่ ๒ คือเป็นรูปจักร ๖ กลีบ มีจุดกลางกลีบทุกกลีบ กลางจักรมีจุด การใช้ตราพระมหาปราสาทเป็นตราประจำรัชกาล เพราะพระองค์ทรงมีพระนามเดิมว่า ทับ ซึ่งหมายถึงที่ประทับหรือพระมหาปราสาท และเมื่อทรงขึ้นเสวยราชสมบัติใน พ.ศ. ๒๓๖๗ ได้โปรดเกล้าฯ ให้พระศรีไกรลาสเจ้าพนักงานพระคลังมหาสมบัติลงมือทำเงินพดด้วง ตราพระมหาปราสาททั้งขนาด หนึ่งบาท สลึง และเฟื้อง ออกใช้จ่าย^{๑๕}

รูปลักษณะของตราประจำรัชกาล

เงินพดด้วงตราปราสาทขนาด
หนึ่งบาท สองสลึง สลึง
และสองไพ

เป็นปราสาทหลังคายอดแหลม และมี
เชิงลาดสองข้าง อยู่ในกรอบ รอยคั่น
รอยเดียวมีน้อย ส่วนมากมีสองรอย รอย
คั่นบน และล่าง มีขนาดเกือบเท่ากันทั้ง
สองข้าง และรุ่นต่อ ๆ มารอยคั่นบน
และล่างมักเท่ากัน เงินพดด้วงตรานม
หลายขนาดตั้งแต่หนึ่งบาทครึ่งลงไปจนถึง
หนึ่งไพ ทุกขนาดมีตราประจำแผ่นดิน
และตราประจำรัชกาลเหมือนกัน แต่
ขนาดของตราจะส่วนเล็กลงตามขนาด

ข. ตราครุฑเสี้ยว เป็นตราด้านหน้า ผลิตขนาดเดียวคือขนาดสิบสลึง

เงินพดด้วง ตราครุฑเสี้ยว ขนาดสิบสลึง

หรือหนึ่งตำลึง
จีน เข้าใจว่า
ผลิตขึ้นเพื่อพระ
ราชทานแก่พระ
บรมวงศานุวงศ์
และข้าราชการ

ชั้นผู้ใหญ่เป็นพระลัคนในงาน พระเมรุพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระพุทธ

เลิศหล้านภลัย มีตราประจำแผ่นดินเป็นรูปจักร ๘ กลีบ กลางกลีบมีจุด
ทุกกลีบ กลางจักรมีจุด ไม่เหมือนกับตราจักรของขนาดหนึ่งบาท ซึ่งมี
๖ กลีบ ส่วนตราครุฑเสวยเป็นรูปพญาครุฑทรงเครื่องหันด้านข้างผืนหน้า
ไปทางขวาของพญาครุฑอยู่ในท่ากำลังบิน มือขวาจับพญานาคหนึ่งตัว
ไปด้วยมือรอบล้อม ทำแสดงของพญาครุฑคล้ายกับว่ากำลังบินจากไป

ตราครุฑเสวยมี ๒ แบบ คือ แบบหนึ่งเป็นครุฑจับนาคที่คอมี
ศีรษะนาคเลยมือขึ้นไป ส่วนอีกแบบหนึ่งครุฑจับนาคที่ศีรษะพอดี
รูปลักษณะเงินพดด้วงตราครุฑเสวยคล้ายกับเงินพดด้วงทั่ว ๆ ไป แต่
รอยคั่นที่ขาทั้งสองข้างผิดไปคือ บางอันมีรอยคั่นเดียว บางอันมี
รอยคั่นคู่ รอยคั่นบนเล็กกว่ารอยคั่นล่างถ้าเป็นรอยคั่นคู่ มีเมล็ด
ข้าวสารทุกอัน

ค. **ตราดอกไม้** เงินพดด้วงตราดอกไม้เป็นเงินตราขนาดตั้งแต่หนึ่งบาท

เงินพดด้วงตราจักรกับตราดอกไม้
ขนาดสองสลึง สลึง และเฟื้อง

ลงมาจนถึงขนาดหนึ่งไพ พบว่าทุกอัน
มี ๒ ตรา คือมีตราจักร ๖ กลีบ
มีจุดกลางทุกกลีบ กลางจักรมีจุด
เป็นตราประจำแผ่นดินเหมือนกับตรา

ประจำแผ่นดินของตราปราสาท รูปลักษณะตราที่เรียกว่าดอกไม้
พิจารณาแล้ว ไม่มีรูปร่างเป็นดอกไม้เลย ดูคล้ายหัวลูกศรหันหัวลง มีจุด
๓ จุดที่ปลายหัวลูกศร อยู่ในกรอบ เลอเมย์ และเกรก มีความ
เห็นว่าเงินตราชนิดนี้ในรัชกาลที่ ๓

ง. **ตราหัวลูกศร** เป็นเงินพดด้วงขนาดย่อมตั้งแต่ขนาดสลึงลงไป มี

เงินพดด้วงตราจักรกับตราหัวลูกศร
ขนาด สลึงและเฟื้อง

๒ ตรา คือ ตราจักร ซึ่งเหมือนกับ

ตราจักรของตราดอกไม้อื่น และตรา
หัวลูกศร มีรูปร่างเหมือนตราดอกไม้อื่น
แต่ได้หัวลูกศรมีจุดเพียงจุดเดียว มี

กรอบล้อมรอบ เลอเมย์^๓ และเครก^๔ มีความเห็นว่า เป็นเงินตรา
ผลิตในรัชกาลที่ ๓

จ. **ตราใบมะตูม** เป็นเงินตราขนาดเล็ก ผลิตเป็นพระลัก เลอเมย์^๓

เงินพดด้วงตราใบมะตูมขนาด สลึง
และเฟื้อง

ไดยิน มาว่าผลิตขึ้นเพื่อเป็นพระลัก
ในงานพระเมรุพระบรมศพ สมเด็จพระ
พระบรมราชชนนี และสมเด็จพระเจ้า
ลูกเธอพระองค์หนึ่ง ของรัชกาล

และกล่าวว่า มี ๖ ขนาด คือบาท สองสลึง สลึง เฟื้อง สองไพ และไพ เงิน
พดด้วง ตราทุกขนาดไม่มีตราประจำแผ่นดิน มีตราด้านหน้าตราเดียว มี
ลักษณะคล้ายใบไม้สามใบเรียงกัน บนใบไม้ใบกลางมีรูปคล้ายปีกนกไม่มี
กรอบเงินพดด้วงตราใบมะตูมนี้ทำด้วยเงินและทองคำ

ฉ. **ตรารวงผึ้ง** เป็นเงินตราขนาดเล็กกว่าหนึ่งบาทลงมา ไม่พบหลักฐาน
แน่ชัดว่าผลิตในรัชกาลใด เปเรรา (A. Marques Pereira) กล่าวว่า^๓
ผลิตในรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ แต่ไม่ได้ให้เหตุผลประกอบ

ส่วน เลอเมย์^๓ กล่าวว่าผลดีในรัชกาลที่ ๓ เช่นเดียวกับตราดอกไม้ ตราหัวลูกศร และตราใบมะตูม ตามคำบอกเล่าของหม่อมเจ้าปิยะ ๗ ซึ่งทรงทราบมาจากเจ้าหน้าที่กองรักษาปณิไทย

เงินพดด้วงตราวงผึ้ง^๕ ทำทาบมีขนาด สี่^๕ เพลิง และสอง^๕ไฟ มีรูปร่างลักษณะคล้ายกับเงินพดด้วงขนาดเดียวกันกับตราใบมะตูม มีตราเดียวอยู่ด้านหน้า ไม่มีตราประจำแผ่นดิน เช่นเดียวกับเงินพดด้วงตราใบมะตูม

เงินพดด้วงตราวงผึ้ง
ขนาดสี่^๕ และสอง^๕

ลักษณะของตราเป็นจุด ๙ จุด เรียงเป็น ๓ แถว คล้ายตราราชวัตร แต่แปลกออกไปคือ แถวกลางจุดริมทั้งสองข้างมีเส้นต่อออกไป คูคล้ายวงผึ้ง ข้าพเจ้าเห็นด้วยกับเลอเมย์ที่ว่าผลดีในรัชกาลที่ ๓ เพราะรูปลักษณะคล้ายกับเงินพดด้วงขนาดย่อยที่ผลิตในรัชกาลนั้น คือ มีรอยซ้อนสองรอยเกือบทั้งหมด และในปัจจุบันยังพอหาได้ไม่ยากนัก แต่ไม่ทราบว่าผลิตเป็นที่ระลึกในงานใด

ข. ตราเฉลว

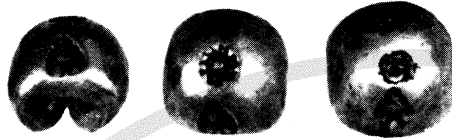
ขนาดหนึ่งบาท

เป็นตราอยู่ด้านบนและด้านหน้าของเงินพดด้วง สำหรับขนาดหนึ่งบาท ไม่มีตราจักรประจำแผ่นดิน ตราเฉลวเป็นรูปคล้ายเส้นสามเหลี่ยมซ้อนกันสองรูป ไม่มีกรอบ ทาบมีรอยซ้อนเพียงสองขา คำว่า เฉลว มีความหมายเป็น ๓ อย่างคือ เป็นเครื่องหมายแห่งการเลหลังหรือขายสิ่งของก็ได้ อีกอย่างหนึ่งเป็นเครื่องหมายแสดงอาณา

บริเวณบ้านเมือง และความหมายสุดท้ายเพื่อให้โรคหาย ด้วยการ
 หลาวไม้ไผ่เป็นเส้นบาง ๆ พับไปมาให้เป็นรูปแฉลว ปักไว้บนปากหม้อยา
 ไทย จะทำให้ผู้รับประทานยานหายเร็วขึ้น การผลิตเงินพดด้วงตรา
 อาจเกี่ยวพันกับการระบาศครั้งใหญ่ของอหิวาตกโรคในประเทศไทยซึ่งทำ
 ให้ราษฎรล้มตายจำนวนมาก เพราะถึงกับโปรดเกล้าฯ ให้ราษฎรทำบุญ
 กุศลมาก ๆ และเกณฑ์ให้ราษฎรปล่อยสัตว์เป็นการใหญ่ เมื่อเดือน ๗
 แรม ๑ ค่ำ พ.ศ. ๒๓๙๒ อาจโปรดเกล้าฯ ให้ผลิตเงินพดด้วงตราแฉลวขึ้น
 เพื่อขจัดโรคตามที่เชื่อกันในระหว่างนั้นก็ได้

๔. **รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว** เมื่อเสด็จขึ้นเสวย
 ราชสมบัติได้โปรดเกล้าฯ ให้ผลิตเงินพดด้วงออกใช้ มีตราประจำแผ่นดิน
 เหมือนในรัชกาลที่ ๒ และที่ ๓ คือเป็นรูปจักร ๖ กลีบ มีจุดกลางกลีบ
 ทุกกลีบ กลางจักรมีจุด ๕ ตั้งแต่ขนาดหนึ่งบาทลงมา ส่วนตราประจำรัชกาล
 มีดังนี้

ก. **ตราพระมหามงกุฏ** เรียกสั้น ๆ ว่า **ตรามงกุฏ** เนื่องจากพระองค์
 ทรงมีพระนามว่า เจ้าฟ้ามงกุฏ จึงทรงใช้พระมหามงกุฏเป็นตราประจำ
 รัชกาล มีรูปร่างคล้ายชฎายอดแหลม ลักษณะเงินพดด้วงเหมือนกับใน
 รัชกาลที่ ๓ แต่รอยคั่นทาบมีสองรอยทงสองข้าง รอยคั่นบนและล่าง
 เท่ากัน

เงินพดด้วงตรามงกุฏ

ผลิตออกใช้ระยะแรก

๖ ขนาด คือ ขนาด

หนึ่งบาท สองสลึง สลึง

เฟื้อง สองไพ และไพ

ขนาดหนึ่งบาท สองสลึง และสลึง

ข. ตราพระมหามงกุฎ เนื่องในงานฉลองพระมหามณเฑียร พระ-

ที่นั่งอนันตสมาคม

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๒

ได้โปรดเกล้า ฯ

ให้ผลิตเงินพดด้วง

ตราพระมหา-

มงกุฎเถาบน เพื่อ

พระราชทานแก่

พระบรมวงศานุ-

วงศ์ และ ข้าราชการ

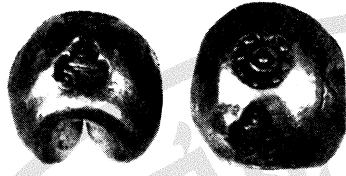
การชั้นผู้ใหญ่ มี

ขนาด ตั้งแต่ หนึ่ง

ชั่งลงมา สำหรับ

ขนาดหนึ่งชั่ง

ขนาดสองบาท

ขนาดหนึ่งซ่ง และ กิ่งซ่งนั้น ให้ช่าง
แกะตราด้วยมือ เพราะมีขนาดใหญ่
มาก ส่วนขนาดรอง ๆ ลงมาคือขนาด
๑๐, ๕ และ ๒ บาท ใช้ตราที่ประทับ

ตราประจำแผ่นดินของเงินพดด้วงเถา

ผิดกับตราประจำแผ่นดินที่ใช้ประทับบนเงินพดด้วงขนาดหนึ่งบาทลงมา
เงินพดด้วงขนาดหนึ่งซ่งมีตราจักรเป็นรูป ๗ กลีบ ใจกลางจักรเป็นจุด
มีวงกลมล้อม รอบนอกกลีบจักรมีวงกลมล้อมสองชั้น ส่วนตราประจำรัชกาล
เป็นรูปพระมหามงกุฎที่มีลายกนกใบไม้เป็นพื้น รอบตรามีกรอบล้อมรอบ
สองชั้น ส่วนตราประจำแผ่นดินของเงินพดด้วงขนาด ๒๐ และ
๑๐ บาท เป็นรูปจักร ๘ กลีบ มีจุดกลางกลีบ กลางจักรมีจุดเช่นเดียวกับ
กับในขนาด ๕ และ ๒ บาท ซึ่งเป็นรูป ๘ กลีบ กลางกลีบมีจุดทุกกลีบ
และกลางจักรก็มีจุดเหมือนกัน

๓. **ตราพระมหามงกุฎทองคำ** ในรัชกาลนี้ใช้ทองคำเนื้อแปดผลัดเงิน
พดด้วงขนาดหนึ่งบาท สองสลึง สลึง เฟื้อง และทำลักษณะแปลกไปเป็นรูป

หนึ่งบาท

สองสลึง

สลึง

เฟื้อง

หกสลึง

เงินพดด้วงที่ไม่ได้ปั๊ม เรียกว่า “ทองเม็ดขนุน” ขนาดหนึ่งบาทกึ่ง
 ประทับตราจักร ๖ กลีบ และตราพระมหามงกุฏ เช่นเดียวกับเงินพดด้วง
 ที่ทำด้วยเงิน เงินพดด้วงทองคำมีราคาสูงกว่าเงินพดด้วงเงินที่มีขนาด
 เดียวกัน ๑๖ เท่า

๔. **ตราพระเต้า** เป็นเงินพดด้วงขนาด สลึง เฟื้อง สองไพ และไพ
 ทำด้วย เงิน และทองคำ เงินพดด้วงชุดนี้ไม่มีตราประจำแผ่นดิน มีตรา
 พระเต้าตราเดียว เป็นรูปคล้ายกาน้ำ มีพวยยาว คอกางสูงเหมือนที่ใส่น้ำ
 สำหรับกรวดน้ำในพิธีสงฆ์
 เข้าใจว่า โปรดเกล้าฯ ให้
 ผลิตขึ้น เพื่อพระราชทานแก่
 พระบรมวงศานุวงศ์และ
 ราชข้าบริพาร เนื่องในการบำเพ็ญพระราชกุศลสำคัญโอกาสหนึ่ง แต่ยังไม่ปรากฏว่าเป็นงานพระเมรุพระบรมศพของพระองค์ใด หรืองานใด

ในรัชกาลนี้ ความต้องการเงินตรามีมาก ได้มีการผลิตเหรียญเงิน
 เหรียญทองคำ แบบ ๆ เรียกว่า “เงินแป” และ “ทองแป” ขนาดต่าง ๆ
 ออกใช้แทนเงินพดด้วงหรือเงินกลม การผลิตเงินพดด้วงเพื่อใช้จ่ายทั่วไป
 จึงมิได้ดำเนินการต่อไปตั้งแต่ปลายรัชกาลนี้

๕. รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในรัชกาลนี้
การผลิตเงินพดด้วงเพื่อเป็นพระล็ก และผลิตเพียง ๒ ครั้งเท่านั้น คือ

ก. **ตราพระเกี้ยว** โปรดเกล้าฯ ให้ผลิตขึ้นเพื่อพระราชทานแก่พระ-
บรมวงศานุวงศ์และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ เนื่องในงานพระราชทานเพลิง
พระศพ พระองค์เจ้าหญิงเจริญกมล ศุภสวัสดิ์ ในเจ้าจอมมารดาห่วง ๑๗
ธันวาคมระเทศ เมื่อ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๔๑๙ เงินพดด้วงตรานี้ไม่

ขนาดหนึ่งบาท

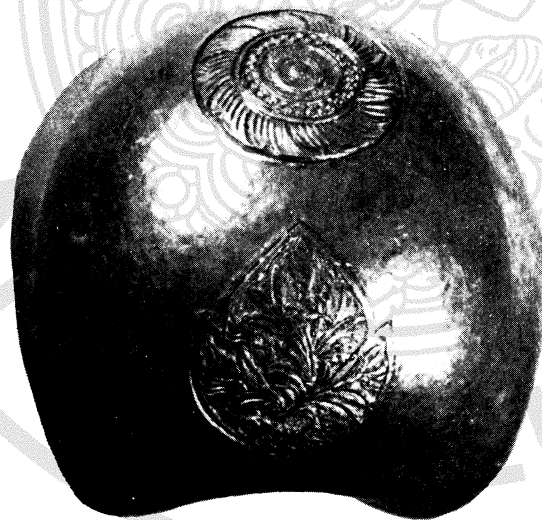
ทราบแน่ว่ามีกษัตริย์ ที่พบมีขนาด
หนึ่งบาทมีตราประจำแผ่นดินเป็นรูปจักร
๖ กลีบมีจุดกลางกลีบ กลางจักรมีจุด

เหมือนตราประจำแผ่นดินในรัชกาลที่ ๒,
๓, และ ๔ ส่วนตราด้านหน้าเป็นรูปพระเกี้ยว ซึ่งหมายถึงพระจุลมงกุฏ
มีรูปทรงสามเหลี่ยม ด้านล่างเป็นจุด ๕ จุด ด้านกลางเป็นจุดซ้อนกัน
สองแถว ๕ จุด ยอดเป็นเส้นสั้น ๆ ระหว่างฐานมีเส้นสั้น ๆ

ข. **ตราพระเกี้ยวพานรองและขอร้าเพย** โปรดเกล้าฯ ให้ผลิตขึ้นใน
โอกาสที่พระองค์ทรงมีพระชนมายุเสมอด้วยสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี
ภิรมย์ พระบรมราชชนนีขณะสิ้นพระชนม์ระหว่างมีพระยศเป็นสมเด็จพระ
กรมพระเทพศิรินทราธิบดี พระนามเดิมว่ารำเพย เมื่อ ๒๔ พฤษภาคม
๒๔๒๓ และได้ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลยิ่งใหญ่กว่าที่เคยมีมาแต่ก่อน

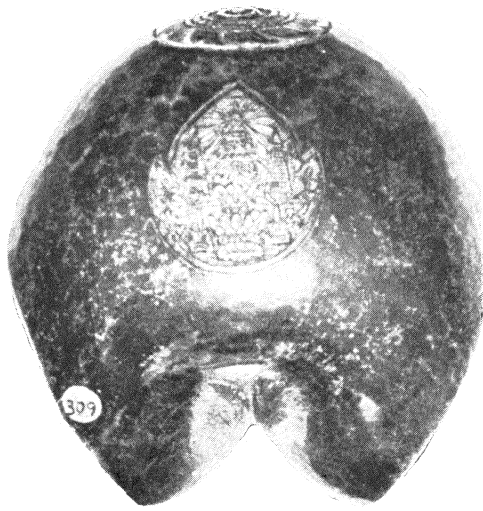

ด้านหน้า ตราพระเกี้ยวพานรอง

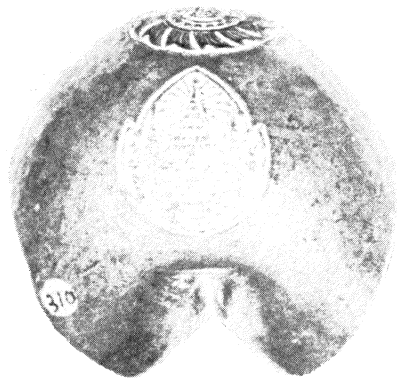

ด้านหลัง ตราช่อรำเพย

เงินพดด้วง
 ชุตมีขนาด ๘๐
 บาท ๘ อัน, ๔๐
 บาท ๑๘ อัน,
 ๒๐ บาท ๔๒ อัน,
 ๑๐ บาท ๗๕ อัน,
 ๔ บาท ๑๑๕ อัน
 และ ๒ บาท ๒๐๕
 อัน รวม ๖ ขนาด
 เป็นจำนวน ๔๖๒
 อัน โปรดเกล้าฯ
 ให้เป็นของเก็บ๒
 ชุต นอกนั้นพระ-
 ราชทานแก่พระ
 บรมวงศานุวงศ์
 และข้าราชการ
 ชั้นผู้ใหญ่ ต่อมา
 ได้โปรดเกล้าฯ
 ให้กระทรวงพระ
 คลังมหาสมบัติ
 ผลิตเงินพดด้วง

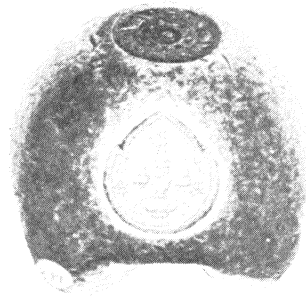
๘๐ บาท

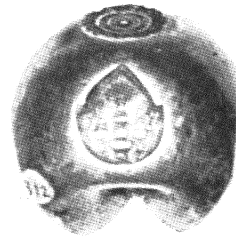
๔๐ บาท

เถาและทองพดด้วงเถา
โดยเฉพาตรามงกุฎ ตรา
ช่อรำแพน และตราพระเต้า
คงคลัง ไว้เพื่อให้ประชาชน
แลกันในราคาให้เห็นสมควร
ตามแจ้งความกระทรวง
พระคลังมหาสมบัติ เมื่อ
๑๔ กันยายน ๒๔๓๗^๒

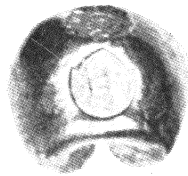
ตราเงินพดด้วงขนาด
๘๐ และ ๔๐ บาท ต้อง
ให้ช่างแกะสลักด้วยมือ
๕ ตรา ส่วนขนาดตั้งแต่
๒๐ บาท ลงมาใช้ตราตี
ประทับ เช่น เงินพดด้วง
ธรรมดา ตราจักรเป็นรูป
กลีบลายเส้นงดงาม กลาง
จักรมีจุดอยู่ในวง ถัดวง
ออกมา มีวงล้อมสองชั้น
ระหว่างวงล้อมมีจุด ๒๔ จุด
ซึ่งหมายถึง พระขนมายุ
๒๔ พรรษา นอกวงล้อม
เป็นจักร ๑๐ กลีบ ใน

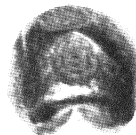
๒๐ บาท

๑๐ บาท

๔ บาท

๒ บาท

ขนาด ๘๐ บาท ส่วนขนาด ๔๐ บาท มีจุด ๑๗ จุด แต่กลีบบักรมี ๑๒ กลีบ
ขนาด ๒๐ และ ๑๐ บาท มีจำนวนจุดและกลีบบักร ๑๐ เท่ากัน ขนาด ๔
และ ๒ บาท มีจำนวนจุดและกลีบบักร ๔ เท่ากัน

ตราพระเกษมศรีมอญบนพานแว่นฟ้าซ้อนสองพาน ข้างพานมีฉัตร
๕ ชั้น ข้างละอัน พันทราเป็นเปลวนก มีกรอบล้อมรอบนอกสองชั้น
ส่วนตราข้อรำเพยเป็นกิ่งดอกไม้อันประกอบหลายใบ ด้านล่างของ
ตรามีเลขไทยว่า ๑๒๔๒ ซึ่งหมายถึงปีจุลศักราช ๑๒๔๒ ตรงกับ
พ.ศ. ๒๔๒๓ ตราหน้าเป็นชนิดสลักด้วยมอญกรอบล้อมรอบนอกสองชั้น
ถ้าเป็นชนิดที่ประทับมีกรอบล้อมรอบชั้นเดียว

รอยบากและเมล็ดข้าวสาร

รอยบากและเมล็ดข้าวสาร เป็นเครื่องหมายที่ผู้ผลิตมีความประสงค์ให้ผู้ซื้อได้เห็นเนื้อในของโลหะเงินที่ใช้ทำเงินพดด้วงนั้นว่า เป็นของแท้ ไม่ปลอมแปลง คือมิได้เอาโลหะราคาถูกลงมาทำแล้วชุบหรือกาไหล่เงินเคลือบไว้

รอยบากนปรากฏบนเงินก้ำโลของอาณาจักรน่านเจ้า และทาบข้างหนึ่งของเงินเจียงซิงใช้ในอาณาจักรล้านนาไทย เงินพดด้วงของไทยก็มีรอยบากที่ขาทั้งสองข้างคล้ายเงินก้ำโลตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยลงมาจนถึงกลางรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ แห่งกรุงศรีอยุธยา

ลักษณะรอยบากที่ขาของเงินพดด้วงทุกขนาด มีความแตกต่างกัน ดังกล่าวแล้วในเรื่องรูปร่างลักษณะเงินพดด้วงสมัยต่าง ๆ คือ มีรอยบากลึกกว้าง ใหญ่ จนกระทั่งเป็นรอยบากที่ตื้นเล็ก เกือบเป็นเส้น รอยบากบนเงินพดด้วงมีตั้งแต่ขนาดหนึ่งสลึงขึ้นไป ขนาดต่ำกว่านี้ยังไม่เคยพบ

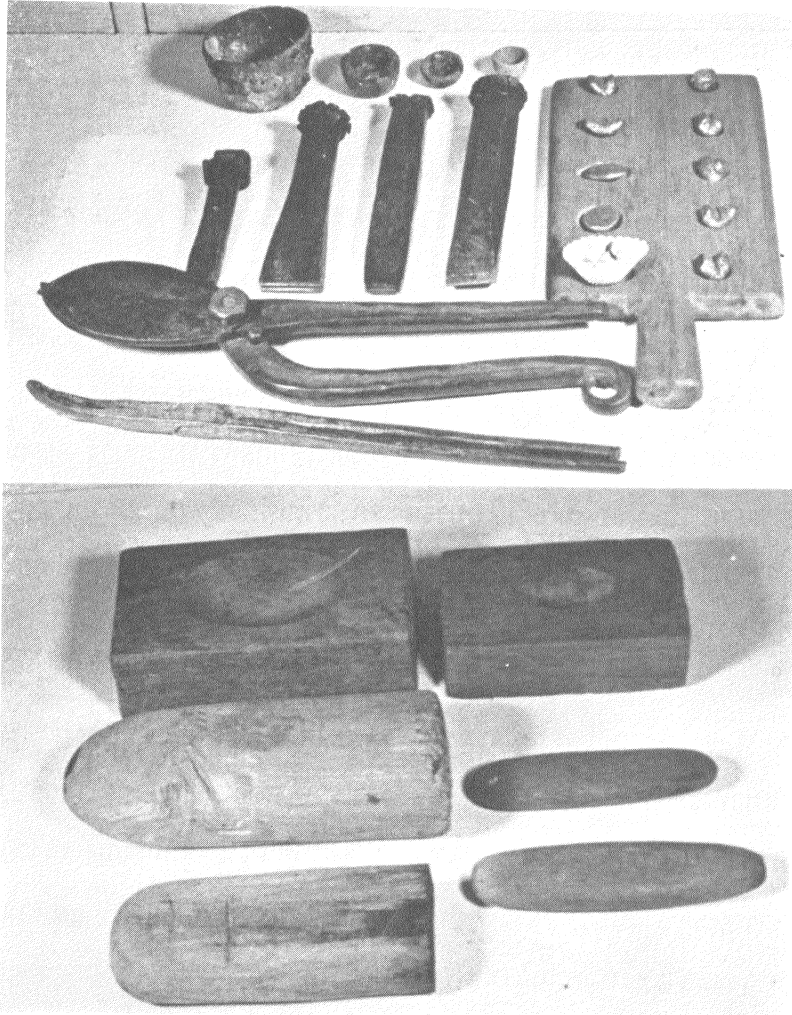
รอยเมล็ดข้าวสาร มีรูปร่างเป็นวงรูปไข่เล็ก ๆ เท่าเมล็ดงา ใช้เหล็กตีประทับบนเงินพดด้วงให้เกิดรอย เป็นเครื่องหมายที่เกิดขึ้นในกลางรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ แห่งกรุงศรีอยุธยาร่วมกับการบากที่ขาเงินพดด้วง และต่อมารอยบากหมดไป คงเหลือแต่รอยเมล็ดข้าวสาร ตำแหน่งที่ประทับรอยเมล็ดข้าวสารในระยะเริ่มแรกอยู่ที่กลางขาขวาด้านหน้าของเงินพดด้วง ต่อมาไม่จำกัดว่าจะประทับที่ใดก็ได้แต่เป็นบริเวณปลายขาหรือใต้ขาหรือด้านหน้าของขาข้างหนึ่งข้างใด รอยเมล็ดข้าวสารบนเงินพดด้วงแต่ละอันมีเพียงรอยเดียวตั้งแต่ขนาดสองสลึงขึ้นไป

วิถีผลิต เงินพดด้วง

การผลิตเงินพดด้วงขนาดต่าง ๆ ให้เหมือนกัน เท่ากัน และมีรูปร่างตามที่ปรากฏ เป็นสิ่งที่ควรทราบสำหรับผู้สนใจในเรื่องนี้ เงินพดด้วงที่ใช้เป็นเงินตราของไทย ทุกขนาดทำด้วยมือทั้งสิ้น แสดงให้เห็นว่าผู้ผลิตต้องมีความชำนาญ ความปราณีตมาก

เครื่องมือเครื่องใช้ ในการผลิตทำได้ง่าย แต่วิธีทำไม่ง่ายสำหรับผู้ที่ไม่เคยทำหรือไม่มีประสบการณ์ การทำเหรียญสมัยโบราณของชาวต่างประเทศด้วยมือ ดูเหมือนจะง่ายกว่ามาก เลอเมย์ได้เห็นวิธีการผลิตเงินพดด้วงและบันทึกไว้ว่า ^๓ ด้วยพระกรุณาของพระเจ้าบรมวงศ์เธอสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงจัดให้มีการแสดงวิธีทำเงินพดด้วงขึ้นที่กองโรงงานกษาปณ์ ในกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ เพื่อให้พระองค์ทอดพระเนตร โดยมีนายเลอเมย์ติดตามไปด้วย เลอเมย์กล่าวว่า การแสดงครั้งนี้เขาเข้าใจว่าเป็นการทำเงินพดด้วงครั้งสุดท้าย เพราะผู้แสดงเป็นคน ^๕ ฝรั่งคนเดียวที่ยังมีชีวิตอยู่ในขณะนั้น

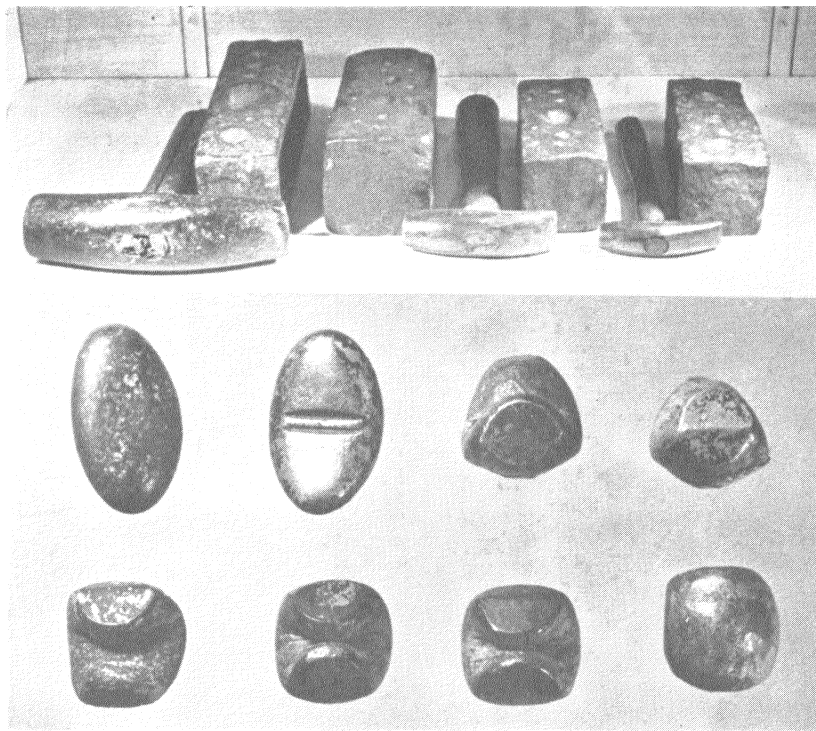
เมื่อสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพเสด็จถึงกองโรงงานกษาปณ์พร้อมกับนายเลอเมย์แล้ว ผู้อำนวยการกองโรงงานได้นำไปยังห้องใต้ดินภายในห้องมีชาย ๔ คน แต่งตัวด้วยเครื่องแบบเหมือนกับคนงานผลิตเงินพดด้วงสมัยก่อนแต่จริง ๆ เครื่องแบบมีลักษณะเป็นกางเกงหลวม ๆ ขาววาวเหนือตาตุ่ม มีเสื้อคอกลมคล้ายกลาสเรื่อ สีกากีขลิบน้าเงินแก่

เครื่องมือผลิตเงินพดด้วง ๑. เบ้าหลอมเงินขนาดต่าง ๆ ๔ อัน, ๒. สี่ขนาดต่าง ๆ ๔ อัน, ๓. กรรไกรตัดเงิน, ๔. คีมคืบเบ้า, ๕. เงินพดด้วงระยะต่าง ๆ บนถาดไม้ ตั้งแต่เป็นเศษเงินอยู่ในฝาหอยแครง หลอมเป็นแท่ง ตีให้งอเป็นเงินพดด้วง, ๖. ท่อนไม้แบบมีแฉ่งรูปไข่อยู่กลาง ๒ ท่อน, ๗. ไม้ปลายมนสำหรับกดผ้าทอไม้แบบและเขี่ยเงินให้เข้าแบบขนาดต่าง ๆ ๔ อัน

มุมหนึ่งของห้อง มีเตาไฟอยู่บนพื้น คนงานสองคนนั่งอยู่หน้าเตา คนหนึ่ง
 สูบลมเป่าไฟให้ลูกโขนด้วยเครื่องเป่าลมชนิดทำงานง่าย ๆ ส่วนอีกคนเขี่ยถ่าน
 ในกองไฟให้ติดทั่วกันด้วยคีมคีบถ่านดำมยาว ๆ คนงานที่เหลืออีก
 สองคนนั่งอยู่บนพรมห้องคอยผู้ที่จะเข้าไปชม เมื่อผู้ชมเข้าที่นั่งเรียบร้อยแล้ว
 คนงานที่นั่งคอยคนหนึ่งลุกขึ้นไปตัดเงินด้วยกรรไกร ใส่ผ้าหอยแครงที่รู
 ้นาหนักแล้ว นำขึ้นขึงบนตาตั้งสำหรับขึงทองและเงิน ซึ่งชาวจีนและไทย
 นิยมใช้กันอย่างแพร่หลาย คีมลักษณะเป็นถาดทองเหลืองกลม ๆ เล็ก ๆ
 มีเชือกผูกห้อยจากปลายไม้ยาว ๆ ที่ทำด้วยกระดูกสัตว์หรืองาช้าง ซึ่งมีขีด
 เป็นระยะและมีลูกตุ้มเลื่อนไปมาได้บอกน้ำหนักตามขีดนั้นว่าหนักเท่าใด
 การชั่งน้ำหนักด้วยตาตั้งประเภทนี้นานักตลาดเคลื่อนไหวเล็กน้อย ถ้าผู้ชั่ง
 ไม่เป็นคนละเอียด ทำให้เงินพดด้วงขนาดเดียวกันแต่ละอันมีน้ำหนัก
 ไม่เท่ากัน พอได้นักชั่งที่ต้องการแล้ว ก็เอาเงินเหล่านั้นใส่ลงในบาตร
 เล็ก ๆ ซึ่งไม่ไหม้ไฟ คนงานที่ถือคีมคีบถ่านจะใช้คีมอีกอันหนึ่ง (ดูภาพ)
 คีบเอาเศษเงินนั้นเข้าใส่เตาไฟแล้วคีบถ่านไฟแดง ๆ สุมเข้าให้เรียบร้อยแล้ว
 คนงานที่มีหน้าที่สูบลมจะสูบลมเข้าเตาไฟให้ลูกโขน จนกระทั่งเงินในบา
 ตรละลายหมด แล้วคนงานที่ถือคีมจะคีบบาตรนั้นออกจากเตา และเทเงิน
 ที่กำลังละลายทั้งหมดนั้นลงบนไม้แบบหนา ๆ ท่อนหนึ่ง ซึ่งมีผ้าห่อและ
 จมอยู่ในถังที่ม้วนน้ำท่วมไม้แบบนี้ กลางไม้แบบมีแอ่งลึกลงไปเป็นรูปไข่
 ผ่าซีก ก่อนเทเงินจะใช้ไม้ปลายมนกดผ้าให้เป็นแอ่งเพื่อให้เงินไหลลง
 แอ่งไม้มนง่ายขึ้น และไม่ปลายมนจะช่วยเขี่ยเศษให้เงินเข้าแบบ
 เรียบร้อยแล้วรอเวลาให้เงินแข็งตัว

เมื่อหล่อเงินเสร็จแล้ว เงินที่หล่อนั้นจะเป็นแท่งรูปไข่ด้านบนเรียบ ด้านล่างนูนตามแอ่งไม้แบบคล้ายหลังเบียนาง (ดูภาพ) ครั้นได้เงินหล่อตามแบบนั้นแล้วให้นำมาตีของคนตีหรือ “นายเตา” จะตีแท่งเงินให้

ภาพบน : ค้อนเหล็ก และทั่งเหล็กขนาดต่างๆ ที่มั่งแอ่งสำหรับวางแท่งเงิน เวลาทำรอย งอแท่งเงิน และตีพับขาให้เป็นรูปเงินพดด้วง

ภาพล่าง : จากซ้ายไปขวา แถวบนลงล่าง แสดงรูปร่างแท่งเงินเมื่อออกจากแบบ ด้านบนเรียบ ด้านล่างนูนเป็นหลังเบียนาง ตัดกลางด้วยส่วสองคมให้เป็นรอย และแท่งเงินจอตัวเล็กน้อย ถัดไปเป็นภาพขาที่ตีพับหนึ่งรอย สองรอย และจนเป็นรูปเงินพดด้วง

เป็นรูปพดด้วง โดยเอาแท่งเงินนั้นวางลงบนท่งเหล็กซึ่งแบนท่อนสี่เหลี่ยม ยาว ๆ แต่ละต้นมีแฉ่งเล็ก ๆ ขนาดต่าง ๆ เพื่อเป็นที่วางแท่งเงินไม่ให้ เลื่อนไปมา เมื่อวางได้พอดีแล้วใช้ส่วสองคมกับค้อนตีบริเวณกึ่งกลางแท่ง เงินด้านเรียบให้เป็นสองรอยตื้น ๆ และแท่งเงินนั้นจะค่อยคลายเข้าหากัน เล็กน้อย เพื่อให้ง่ายต่อการตีขาทั้งสองเข้าหากัน แล้วเอาแท่งเงินนั้นวาง ปลายข้างหนึ่งลงในแฉ่งท่งเหล็กที่มีขนาดพอดี ใช้ค้อนทุบปลายอีกข้างหนึ่ง ให้งอเข้าเป็นรอยค้อนเดียว หรือรอยค้อนคู่ ตามต้องการ แล้วกลับข้างตอก ปลายหนึ่งให้งอเข้าหากัน เสร็จแล้วคว่ำลงตีด้านบนเบา ๆ ให้ได้รูปเป็น

เงินพดด้วง เมื่อตีเป็นรูปร่างแล้ว ใส่ลงในถาดไม้มีด้ามถือ ขนาดต่าง ๆ ๔ ถาด มีขนาดจุเงินพดด้วงได้ ๑๒, ๒๐, ๔๐ และ ๘๐ อัน แต่ละถาดทำเป็นช่องตื้น ๆ ช่องหนึ่งจุเงินพดด้วงขนาดหนึ่งบาทได้ ๔ อัน เพื่อสะดวกในการนับ ภาพทางขวา มือเป็นถึงไม้สำหรับใส่เงินพดด้วงที่ทำเสร็จแล้ว

ภาพบน: กระดุกขาข้างใช้สำหรับวางเงินพดด้วงขนาดต่าง ๆ เวลาตีตรา กระดุกมีความยาวประมาณ ๕ ฟุต หนัก ไม่เคลื่อนที่ง่าย บนกระดุกทำเป็นแอ่งไว้ให้พอดกับเงินพดด้วง เวลาประทับตราจะได้ไม่เคลื่อนที่ไปมา

ภาพล่าง: ขยายให้เห็นแอ่งบนกระดุก และมีเงินพดด้วงขนาดหนึ่งบาทวางอยู่บนแอ่ง ๒ อัน

เสร็จการ นายเตาที่ชำนาญจะตีแท่งเงินให้เสร็จเป็นรูปเงินพดด้วงเพียง ๕ ที แล้วเก็บใส่ถาดไม้ขนาดต่าง ๆ วางไว้

การประทับตราและเมล็ดข้าวสารใช้ตราเหล็กตีประทับ สิ่งรองรับ เงินพดด้วงเวลาตีตรานี้ใช้กระดุกขาข้างอันใหญ่ยาว ๕ ฟุต (ดูภาพ) หนักไม่เคลื่อนที่ง่าย เจาะกระดุกขาข้างนี้เป็นแอ่งขนาดต่าง ๆ เพื่อให้วาง เงินพดด้วงขนาดต่าง ๆ ได้พอดีเวลาตีตราประทับไม่เคลื่อนที่ การใช้ กระดุกขาข้างนี้รองรับนั้น เพราะมีความยืดหยุ่นพอดีกับการตีตราและ ไม่แตกง่ายเหมือนไม้ จึงไม่ทำให้เงินพดด้วงเสียรูปเหมือนใช้โลหะเป็น รองรับ

ช่างฝีมือที่มีความชำนาญจะผลิตเงินพดด้วงได้ประมาณวันละ ๒๔๐ อันต่อวัน ในรัชกาลที่ ๕ มีช่างเพียง ๑๐ ชุด หรือ ๑๐ เตาเท่านั้น ผลิตเงินพดด้วงได้ไม่พอกับความต้องการ เครื่องมือเครื่องใช้ในการผลิต ที่เหลืออยู่ในกองโรงงานช่างปัดชุดสุดท้าย ถูกเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑ์ สถานแห่งชาติขณะนั้น

การเลิกใช้ เงินพดด้วง

๑. ความต้องการเงินตราไทยมีมาก ประเทศไทยใช้เงินพดด้วงตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีติดต่อเรื่อยมาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ และในรัชกาลที่ ๔ ก็มีการค้าระหว่างประเทศได้ขยายตัวเจริญก้าวหน้ามากเรือสินค้าต่างประเทศนำสินค้าเข้ามาจำหน่ายและซื้อสินค้าจากประเทศไทยออกไปเป็นเงินคราวละมาก ๆ ไทยก็ต่อเรือบรรทุกสินค้าออกไปจำหน่ายและรับซื้อสินค้าจากต่างประเทศเข้ามามากขึ้นอย่างรวดเร็ว

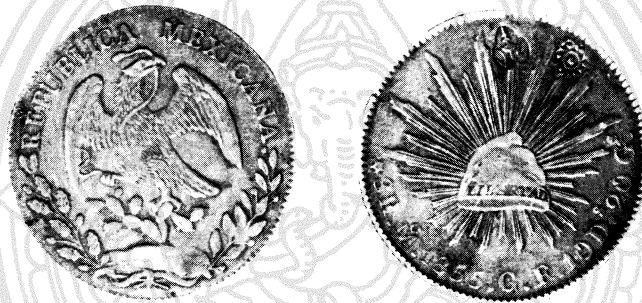
พ่อค้าต่างประเทศนำเงินเหรียญประเทศต่าง ๆ เข้ามาซื้อขายสินค้าลำหนึ่ง ๆ ระหว่าง ๕,๐๐๐—๒๐,๐๐๐ เหรียญ ทำให้ความยุ่งยากให้กับพ่อค้าไทย เพราะไม่คุ้นและยังไม่ค่อยเชื่อถือค่าของเงินเหรียญเหล่านั้น ซึ่งมีหลายชนิดด้วยกัน พ่อค้าชาวอังกฤษ ฝรั่งเศส อเมริกาที่เข้ามาตั้งร้านค้าขายอยู่ในกรุงเทพฯ ต้องช่วยเป็นธุระนำเงินเหรียญต่างประเทศเข้าไปวางขายในพระคลังมหาสมบัติหลอม และทำให้เป็นเงินพดด้วงออกมาใช้เป็นจำนวนเกือบสามแสนเหรียญ

ช่างทำเงินพดด้วงมีจำนวนน้อย เตาผลิตมีเพียง ๑๐ เตาตั้งกล้าวแล้ววันหนึ่งผลิตได้ ๒,๔๐๐ บาทเป็นอย่างมาก ไม่ทันกับความต้องการ แม้จะเพิ่มเจ้าหน้าที่และแรงผลิตก็ทำได้วันละ ๘๐—๑๐๐ ชั่ง (๖,๔๐๐—๘,๐๐๐ บาท) เท่านั้น นายเบลล์ (Mr. Charles Bell) ผู้ว่าการแท่นกงสุลอังกฤษประจำประเทศไทยระหว่างนั้นได้ทำหนังสือทูลเกล้าฯ ถวายขอ

พระบรมราชานุญาตให้ประชาชนรับเงินเหรียญต่างประเทศบางชนิด โดยเฉพาะในการซื้อขายรายใหญ่ ๆ ตั้งแต่ ๑๐ ชั่งขึ้นไป และกำหนดให้เงินเหรียญต่างประเทศชนิดหนัก ๗ สลึง จำนวน ๑๐๐ เหรียญ เท่ากับเงินพดด้วง ๒ ชั่ง ๑ ตำลึง ๓ บาท ๒ สลึง หรือ ๑๖๗.๕๐ บาท แต่จะขอรับอัตราแลกเปลี่ยนเพียง ๑๖๖ บาท เท่านั้น ส่วนการซื้อขายรายย่อยจ่ายเป็นเงินพดด้วง

๒. ประกาศให้ใช้เงินเหรียญต่างประเทศแทนเงินพดด้วง พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริเห็นว่าเงินเข้ามาในบ้านเมืองมากเป็นการดี ทำให้ราษฎรมั่งมีทรัพย์สินเงินทองยิ่งขึ้น ประเทศเช่น จีน ญี่ปุ่น พม่า แวก พุกกาชาวต่างประเทศเข้าไปค้าขายนำเงินเหรียญต่างประเทศไปใช้จ่าย ไม่มีอะไรขัดข้อง เมืองขึ้นของไทยขณะนั้นเช่น เมืองสงขลา ถลาง (ภูเก็ต) พงา (พังงา) ตะกั่วทุ่ง ตะกั่วป่า ซึ่งทำการค้าขายถึงกับประเทศที่ขึ้นกับอังกฤษก็ใช้เงินเหรียญต่างประเทศอยู่บ้างนานมาแล้ว จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งคณะกรรมการพิจารณาเรื่องนี้ โดยเฉพาะ มีพระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นวิษณุ-นาถินภทร เป็นประธานกรรมการ คณะกรรมการพิจารณาแล้วเห็นควรอนุญาตให้ใช้ได้ และอัตราแลกเปลี่ยนก็ยุติธรรมดี จึงทรงประกาศให้ราษฎรใช้เงินเหรียญต่างประเทศได้เป็นครั้งแรกเมื่อวันพุธ เดือน ๒ ขึ้น ๑๒ ค่ำ ปีมะโรง พ.ศ. ๒๓๙๙ โดยให้ม้อตราแลกเปลี่ยน ๓ เหรียญ (ชนิดเหรียญละ ๗ สลึง) ต่อ ๕ บาทไทย หรือ ๔๘ เหรียญ เม็กซิกัน

ชนิด ๘ เรียล (นิยมเรียกว่า “เหรียญนก” เพราะด้านหนึ่งเป็นรูปนกอินทรี) ต่อ ๑ ชั่ง เหรียญปูน ชนิดหนึ่งเยน ๔๙ เหรียญ ต่อ ๑ ชั่ง เหรียญฮอลันดา ชนิด ๒๒ กิลเดอร์ ๔๒ เหรียญ ต่อ ๑ ชั่ง และเหรียญอินเดียชนิดหนึ่งรูปี ๑๑๒ เหรียญต่อ ๑ ชั่ง ทั้งนี้คิดตามน้ำหนักและเนื้อเงิน เงินเหรียญเหล่านี้เมื่อผู้ใดสงสัยก็ให้เจ้าพนักงานพระคลังมหาสมบัติตรวจตราประจำแผ่นดินและตราประจำรัชกาล คือตราจักรและตรามงกุฏบนเหรียญนั้น ๆ เพื่อแสดงว่าไม่เก้ และมีค่าตามที่ประกาศ

เงินเหรียญเม็กซิกันชนิด ๘ เรียล ประทับตราจักร
และตรามงกุฏ

๓. **ผลิตเงินเหรียญแทนเงินพดด้วง** ความต้องการเงินตราไทยมีมากขึ้นอย่างรวดเร็ว การผลิตเงินพดด้วงไม่ทันใช้ และถึงกับต้องใช้เงินเหรียญต่างประเทศออกจ่ายเป็นเบียดเงินเดือนข้าราชการอยู่ระยะหนึ่งใน พ.ศ. ๒๔๐๐ จึงทรงพระราชมารั ให้จัดตั้งโรงงานผลิตเงินเหรียญขึ้นแทนเงินพดด้วง โดยมีพระราชมหัตถเลขา ลงวันที่ ๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๐๐ ถึงคณะราชทูตไทยซึ่งกำลังไปเจริญพระราชไมตรีอยู่ในประเทศอังกฤษ ให้

จัดซื้อเครื่องจักรผลิตเหรียญกษาปณ์ชนิดที่ผลิตได้ทั้งเหรียญเงินและเหรียญทองคำส่งเข้ามายังประเทศไทย

เครื่องจักรผลิตเหรียญกษาปณ์เครื่องแรก สมเด็จพระนางเจ้าวิกตอเรีย พระเจ้าแผ่นดินอังกฤษส่งมาถวายเป็นบรรณาการ เป็นเครื่องเล็ก

ผลิตได้ช้า ใช้ผลิตใน

พ.ศ. ๒๔๐๐ ถึง

๒๔๐๑ ก็เลิก ส่วน

เครื่องจักรที่สั่งซื้อ

ใหญ่กว่าสามารถผลิต

ได้เร็ว เริ่มผลิตตั้งแต่

พ.ศ. ๒๔๐๓ เป็นต้น

มา เงินเหรียญที่ผลิต

ขึ้นใช้ในระยะแรก

เรียกว่า “เงินแป”

หรือเงินแบน เพราะ

มีรูปลักษณะแบนกลม

เหมือนเหรียญต่าง-

ประเทศทั่วไป ตรา

ของเงินเหรียญใช้

รูปจักรมีช้างยืนบน

แท่นอยู่กลางเป็นตรา

เงินแป ตรจักรและตรามงกุฎ
ขนาดหนึ่งบาท สองสลึง สลึง และเฟื้อง

ประจำแผ่นดิน จักรมี ๙ กลีบ รอบจักรมีดอกจัน ๘ ดอกในขนาดหนึ่งบาท
๔ ดอก ในขนาดสองสลึง ๒ ดอกในขนาดสลึง และหนึ่งดอกใน
ขนาดเฟื้อง ส่วนตราประจำรัชกาลมีรูปร่างเป็นพระมหามงกุฎยอดมีรัศมี
ฉัตร ๕ ชั้น ฐานกระหนาบสองข้าง พื้นเป็นเปลวกลั่นมีดอกจันล้อมรอบ
จำนวนเท่าด้านตราจักร เงินเหรียญเป็นมีขนาดต่าง ๆ ตั้งแต่ราคาสี่บาท
สองบาท บาท สองสลึง สลึง เฟื้อง และสองไฟ

๔. ประกาศเลิกใช้เงินพดด้วง เมื่อผลิตเงินเหรียญได้เองจากโรง
กษาปณ์ภายในประเทศแล้ว การผลิตเงินพดด้วงมิได้ผลิตเพิ่ม แต่ก็ยัง
ไม่ประกาศเลิกใช้ ปล่อยให้ใช้กันต่อมา เงินพดด้วงที่กระจัดกระจายอยู่
ในครอบครองของราษฎรทั่วประเทศค่อยสูญหายไปและลดจำนวนลงเรื่อย ๆ
จนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ให้เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติออกประกาศ ลงวันที่
๒๗ ตุลาคม ๒๔๔๗ ความว่า “เงินพดด้วงซึ่งได้จำหน่ายออกจากพระคลัง
มหาสมบัติใช้แพร่หลายอยู่ในพระราชอาณาจักรในเวลานี้มีรูปลักษณะ
ที่ปลอมแปลงได้ง่าย เป็นช่องทางให้ประชาชนเสื่อมเสียผลประโยชน์ได้
สมควรให้เลิกใช้เงินพดด้วงเสียและให้เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหา
สมบัติตั้งกฎสำหรับการเลิกใช้เงินพดด้วงไว้ว่า ตั้งแต่วันที่ ๒๔ ตุลาคม
๒๔๔๗ เป็นต้นไปให้เลิกใช้เงินพดด้วงทุกชนิด ยกเป็นเงินตราที่ไม่ชอบ
ด้วยกฎหมาย ไม่จำเป็นที่ผู้หนึ่งผู้ใดต้องยอมรับชำระหนี้ และภายใน

หนึ่งปี นับแต่วันที่ออกประกาศไปจนถึง วันที่ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๔๘ ให้เจ้าพนักงานทั่วพระราชอาณาจักยอมรับเงินพดด้วงจากราษฎรที่นำมาขอแลกเงินเหรียญบาท หรือนำมาส่งเป็นเงินภาษีอากรหรือรายได้ของรัฐบาลอย่างอื่น ๆ ทุกประเภทและให้เจ้าพนักงานกรมศุลกากรกรุงเทพฯ และเจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่เก็บเงินผลประโยชน์แผ่นดินทั่วพระราชอาณาเขตรับเงินพดด้วงซึ่งผู้นำมาส่งเป็นเงินผลประโยชน์ของรัฐบาล และยังให้เจ้าพนักงานกรมธนบัตรกรุงเทพฯ รับเงินพดด้วงที่ผู้นำมาแลกธนบัตรด้วย”

ปรากฏว่าเจ้าพนักงานรับและส่งเงินพดด้วงเข้าพระคลังมหาสมบัติเป็นจำนวนมากทุกวัน ไม่ทันกับการแลกเปลี่ยน เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติจึงต้องออกประกาศลงวันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๔๗ อนุญาตให้บริษัทห้างร้านหรือบุคคลมีชื่อปรากฏเป็นที่เชื่อถือแล้วนำเงินพดด้วงจำนวนไม่ต่ำกว่า ๕,๐๐๐ บาท มาแลกได้ทันทีโดยไม่ต้องเสียเวลาให้เจ้าพนักงานตรวจสอบโดยละเอียด แต่ต้องทำสัญญาให้ไว้ว่า เมื่อตรวจพบว่าเงินแดงหรือขาดเกินจำนวนไป ผู้นำเงินมาแลกต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายจนครบ

การแลกเปลี่ยนและเก็บเงินพดด้วงเข้าพระคลังมหาสมบัติทำได้สู่สนลงตามกำหนดนั้นไม่ ปรากฏว่ายังคงค้างอยู่กับราษฎรอีกเป็นจำนวนมาก เสนาบดีจึงมีประกาศลงวันที่ ๒๙ สิงหาคม ๒๕๔๙ ความว่า ตามที่ได้มีประกาศให้รับเงินพดด้วงจนถึงวันที่ ๒๖ ตุลาคม ๒๕๔๘ นั้น บัดนี้ได้ทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้วว่า เงินพดด้วงยังคงค้างอยู่กับ

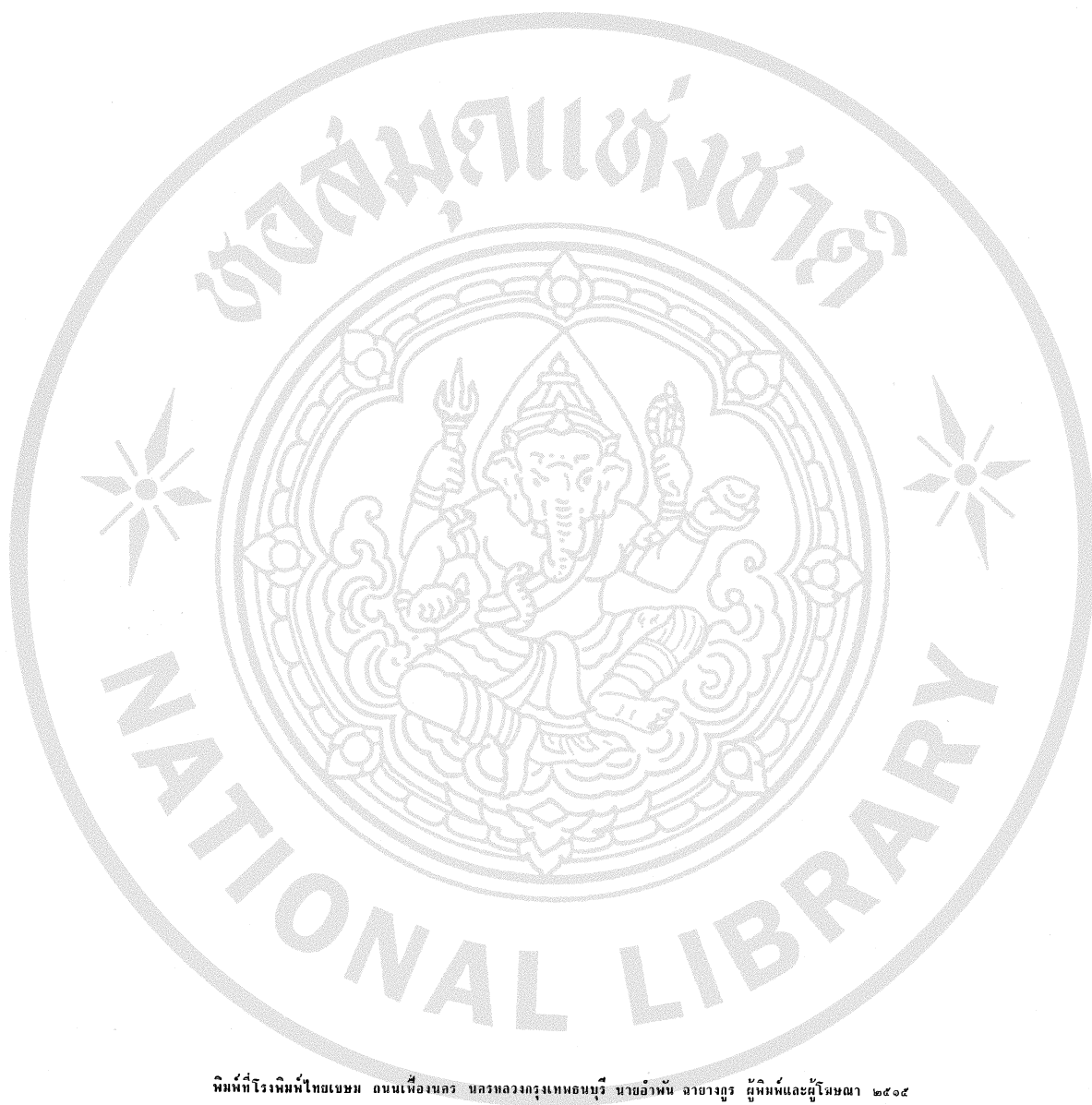
ราษฎรอีกมาก โดยที่นำมาแลกเปลี่ยนไม่ทันกำหนดย่อมขัดกับผลประโยชน์
 ของอาณาจักรราชราษฎรที่ต้องเก็บเงินพดด้วงไว้เป็นเงินตาย โดยพระมหา
 กรุณาธิคุณจึงโปรดเกล้าฯ ให้กระทรวงพระคลังมหาสมบัติรับเงินพดด้วง
 จากผู้ที่จะมาแลกได้อีกต่อไป โดยเจ้าพนักงานจะจ่ายเงินเหรียญบาทให้
 แลก คิดค่าส่วนลดเป็นค่าอุปหลอมซึ่งจะได้พิมพ์เป็นเงินเหรียญบาทขึ้นใช้
 ตามสมควร ซึ่งเสนาบดีจะได้ส่งกำหนดให้รับตามเวลาราคาของเงิน
 แม้กระนั้นการแลกเงินพดด้วงก็ยังคงยืดเยื้อมาอีกชั่วระยะหนึ่ง จนกระทั่งมี
 ประกาศฉบับสุดท้ายลงวันที่ ๒๔ กรกฎาคม ๒๔๕๑ กำหนดให้รับแลกเงิน
 พดด้วงได้เพียง วันที่ ๓๑ กรกฎาคม ๒๔๕๑ เพื่อให้เป็นการยุติ ฉะนั้น
 การใช้เงินพดด้วงชำระหนี้ตามกฎหมายในประเทศไทยได้สิ้นสุดลงตั้งแต่นั้น
 เป็นต้น หลังจากที่ใช้กันมาเป็นเวลานานกว่า ๖๐๐ ปี

อย่างไรก็ดี เงินพดด้วงยังมีอยู่ในครอบครองของราษฎรอีกเป็น
 จำนวนไม่น้อยและพอให้ศึกษาหาความรู้ได้ถึงที่มา วิวัฒนาการ และความ
 สามารถของคนไทยในการคิด การผลิต การใช้ อย่างไม่ซ้ำแบบใคร.

เอกสารอ้างอิง

๑. Guehler, U.: Further Studies of Old Thai Coins; J. Siam Society, Bangkok, 35:2: 1944.
๒. เฉลิม ชงบัญเกิด: กระษาปณ์ไทย; โรงพิมพ์ของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, พญาไท, พระนคร, ๒๕๐๕.
๓. le May, R : The Coinage of Siam; 2nd. Ed.; 1961; Bangkok Time Press, Bangkok.
๔. หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์: เรื่องเงินตราสยาม (เหรียญ) ในหนังสือชุมนุมโบราณคดีของหลวงบริบาลบุรีภัณฑ์; สำนักพิมพ์เกษมบรรณกิจ, พระนคร, ๒๕๐๓.
๕. พระบริหารเทพธานี: พงสาวดารชาติไทย; เล่ม ๓: หน้า ๒๕๘: โรงพิมพ์ ส. ธรรมภักดี, ถนนข้าวสาร, พระนคร, ๒๕๔๖
๖. ก.ศ.ร. กุหลาบ: สยามประเภท; ๑:๖:๓๖๔-๓๖๘; พ.ศ. ๒๔๔๑
๗. จดหมายเหตุลาลูแบร์ฉบับสมบูรณ์: แปลโดยสันต์ ท. โกมลบุตร; สำนักพิมพ์ ก้าวหน้า, วังบูรพา, พระนคร, ๒๕๑๐
๘. พระราชพงสาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา
๙. พงสาวดารกรุงเก่า: ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์
๑๐. ขจร สุขพานิช: ออกญาวิไชยเณร และการต่างประเทศในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์; สำนักพิมพ์ก้าวหน้า, วังบูรพา, พระนคร, ๒๕๐๖
๑๑. พงสาวดารกรุงเก่า: ฉบับกรมราชบัณฑิต
๑๒. ประชุมพงสาวดาร ภาคที่ ๑๕: จดหมายเหตุวันวลิต; ๒๕๐๗
๑๓. Guehler, U.: Some Investigations on the Evolution of the Pre-Bangkok Coinage; J. Siam Society, Bangkok, 36:1: 1946.
๑๔. พระราชพงสาวดาร กรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑
๑๕. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราไชย: เทเสนาพระราชประวัติและพงสาวดารกรุงเทพฯ; พิมพ์ครั้งที่ ๖ พ.ศ. ๒๔๗๘, โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร ถนนราชบุรี, พระนคร, หน้า ๕๓
๑๖. Craig, W.D : Coins of the World; 1750-1850; Whitman Publishing Co., Racine, Wisconsin, U.S.A., 1966.
๑๗. ราชสกุลวงศ์ พระนามเจ้าฟ้าแลพระองค์เจ้าในกรุงรัตนโกสินทร์
๑๘. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราไชย: ชุมนุมพระนิพนธ์ เรื่องตำนานเงินตรา; สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ถนนเฟื่องนคร, พระนคร, ๒๕๔๔
๑๙. น.ส.พ. ราชวันไทยเดลี ปีที่ ๔๗ ฉบับที่ ๕๕๓๓ วันที่ ๓ ส.ค. ๒๕๑๕
๒๐. ประชุมพงสาวดาร ภาคที่ ๖๖

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ไทยเชม ถนนเฟื่องนคร กรุงเทพมหานคร นายอำพัน ฉายาบุตร ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา ๒๕๑๕

